

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
KULTUURITEADUSTE INSTITUUT
KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Iris Peterson

KEHA JA KEHALISUSE KUJUTAMINE

HELGA NÕU „HUNDI SILMAS“ JA EEVA PARGI „LÕKS LÕPMATUSES“

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Leena Kurvet-Käosaar (PhD)

Tartu 2022

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised lähtekohad	6
1.1. Feminism	6
1.1.1. Feminismi levikust Eestis	8
1.2. Feministlik kirjandusteadus	9
1.3. Feministlik keha ja kehalisuse teooria	12
2. Autorite ja valitud romaanide sisu tutvustus	15
2.1. Helga Nõu	15
2.1.1. „Hundi silmas“	16
2.2. Eeva Park	18
2.2.1. „Lõks lõpmatuses“	18
2.3. Tabuteemade käsitlemise vorm	20
3. Keha ja kehalisuse analüüs	22
3.1. Naiseks arenemise teekond	22
3.2. Nähtamatus ja nähtavus	26
3.3. Lapseootus	29
3.4. Keha mütoloogia ja –doonorlus	31
Kokkuvõte	34
Allikad	36
Summary. Portrayal of body and embodiment in Helga Nõu’s In the Eye of a Wolf and Eeva Park’s A Trap in Infinity	39

Sissejuhatus

Selle bakalaureusetöö teema on keha ja kehalisuse kujutamine Helga Nõu romaanis „Hundi silmas“ (1999) ning Eeva Pargi romaanis „Lõks lõpmatuses“ (2003). Teemavalik põhineb eeskätt soovil uurida minu jaoks varasemast põhjalikumalt eesti naisautoreid ning rakendada seejuures feministlikku uurimismeetodit. Samas on bakalaureusetööks valitud probleemipüstitus oluline, sest see võimaldab tutvustada feminismi ning naisõiguste kujunemise lugu kultuuris ja kirjanduses ning analüüsida täiendavalt seda, kuidas maailmas toimunud arengud on mõjutanud naiselikkuse, keha ja kehalisuse tähendust.

Kuigi maailm on kiires ja pidevas muutumises, püsib osa ühiskonnaliikmete seas siiski arvamus naistest kui õrnast ja emotsionaalsest sugupoolest, kelle fookus ja ambitsioon peaks olema töö asemel täielikult suunatud kaaslase ja laste eest hoolitsemisele. Seejuures on endiselt täheldatav nii ajalooliste kui ka kaasaegsete kehaga seotud normide ja kehaliste praktikate mõju naiste eludele. Nii Helga Nõu romaani „Hundi silmas“ kui ka Eeva Pargi romaani „Lõks lõpmatuses“ puhul on tegu psühholoogiliste ja sotsiaalsete lugudega naistest, kes otsivad väärikuse, inimlikkuse ja kuuluvuse mõtet komplitseeritud maailmas. Mõlema romaani puhul on märkimisväärne rõhk sellel, kuidas tähendusrikaste võtetega, nagu kehadoonorlus ja –mütologiseerimine, on kujutatud naiste kehalisust ja soolist rolli. Feminismi teoorias on kehalisuse uurimine olnud üks keskseid teemasid. Selle kõrval võimaldab feministliku uurimismeetodi kasutamine avada, analüüsida ja tõlgendada ilukirjanduslikult kajastatud erinevaid naiste hoiakuid ning positsioone, samuti tähendusi, mida seejuures neile kehad annavad. Nii pakub see töö värske teoste koosluse ja võrdlusega oma vaatenurga, mis seob sotsiaalsed muutused ja kirjandusteaduse.

Bakalaureusetöö keskendub Helga Nõu ja Eeva Pargi loomingule, võttes fookusesse kaks tugeva sotsiaalse rõhuasetusega romaani, mis erinevaid ajastuid ja kultuurikontekste käsitledes süüvivad kehalisuse normatiivsesse rolli naise ühiskondliku asendi määramisel. On tähelepanuväärne, kuidas Nõu ja Park näitavad nii „Hundi silmas“ kui ka „Lõks lõpmatuses“, kui toorelt saab oma kangelannade elu ja kannatusi kirjeldada, sest mõlemad romaanid hõlmavad muu hulgas tabuteemasid nagu abort ja inimkaubanduse graafilised kujutlused. Täendusrikas seos feministliku kehalisuse teooriaga tuleb tugevalt esile just nende kujutamiskiiside tõttu.

Sellest kõigest tulenevalt on minu töö eesmärk on pöörata kirjandusteaduslikult tähelepanu sellele, kuidas on naiskirjanikud kujutanud naistegelaste asendit patriarhaalses ehk esiisadeaegsete normidega ühiskonnas ning millisel moel on see vorminud nende tegelaste keha ja kehalisuse kogemust. Täpsemad uurimisküsimused, mille endale selle uurimistöö tarbeks seadnud olen, on järgmised:

1. Millisel viisil ja määral on teostes kajastatud ühiskondlikud normid patriarhaalsed ning kuidas milliste temaatiliste rõhuasetuste, süžeearengute ja kujundite kaudu see Helga Nõu ja Eeva Pargi romaanides esile tuleb?
2. Kuidas on käsitletavates romaanides kirjeldatud naise keha ja kehalisuse teekonda? Millisena on selle kõrval kujutatud kehaga seotud emotsioone?

Töös kasutatav (kirjandus)teaduslik meetod on kvalitatiivne ning feministlik, sest just see uurimisviis seab olulisele kohale naise positsiooni, naiselikkuse, keha ning normide küsimuse. Samuti on feministliku uurimismeetodi seisukohalt oluline emotsioonide uurimine paralleelselt kehalisuse teekonnaga. Peale alusallikate, Helga Nõu „Hundi silmas“ ja Eeva Pargi „Lõks lõpmatuses“, on selles bakalaureusetöös abiks erinevad teemakohased raamatud ja artiklid, näiteks Toril Moi „Feministlik kirjanduskriitika“ (1991), Epp Annuse „20. sajandi mõttevoolud“ (2009) ja Kathleen Lennoni „Feministlikud vaatenurgad kehale“ (*Feminist Perspectives on the Body*, 2019). Olenemata mõne sekundaarallika vanusest, on need jätkuvalt relevantset materjalid selles teemakäsitluses. Minu töö raamidesse ei kuulu laiemalt ajastu ning pagulaskultuurist tuleneva väliseestluse identiteedi avamine ja sidumine, mis Helga Nõu „Hundi silmas“ kajastub, sellele teemale on keskendunud näiteks Maarja Hollo lõputöös „Aeg ja identiteet Helga Nõu romaanides „Tiiger, tiiger“ ja „Hundi silmas““ (2002).

Esimeses peatükis annan ülevaate analüüsi jaoks tarvilikest teoreetilistest lähtekohtadest. Käsitlen feminismi üldist ajalugu kui ka selle kujunemist Eestis kui ühes postsotsialistlikus riigis. Peale selle tutvustan põgusalt feministlikku kirjandusteadust ning selle kujunemist, lõpetuseks pakun põhjaliku ülevaate keha ja kehalisuse käsitlusest feministlikus teoorias.

Töö teises osas esitan lühiülevaate Helga Nõu ja Eeva Pargi elust ning kirjanduslikest saavutustest. Samuti tutvustan kokkuvõtvalt töö aluseks olevate romaanide sisu, naistegelaste rolle ning positsioone keset patriarhaalseid norme, mis romaanides kujutatud ühiskonnakorralduses esile tõusevad. Sellele järgnev, kolmas peatükk võimaldab kahe eelneva

tööjaotuse esitada analüüsi, mis selgitab keha ja kehalisuse ning sellest tulenevate positsioonide väljendumist romaanides „Hundi silmas“ ja „Lõks lõpmatuses“.

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1. Feminism

Feminism on mõttevool, mis kasvas 19. sajandil välja liberalismist, kuid küsimusi naiste õigustest ja positsioonist patriarhaalses ühiskonnas esitati ka juba varasematel aegadel. Nii mõtiskles sellel teemal isegi tuntud inglise filosoof John Stuart Mill, kes oli seisukohal, et erinevaid sugusid tuleks kohelda intellektuaalselt, moraalselt ja majanduslikult võrdväärsena. (Kivimaa, Põldsaar 2009: 799–800) See-eest on naiste kaugus meestega võrdsetest õigustest feminismi klassiku Simone de Beauvoiri loomingu põhiteema. Kuigi Beauvoir eelistas end kutsuda autoriks, mitte filosoofiks, pakuvad tema mõtisklused veel tänapäevalgi palju kõneainet. Üks tema olulisemaid filosoofilisi mõttetöid on tekst „Teine sugupool“ (1949), mis kinnitas prantsuse kirjaniku positsiooni feministliku teoreetikuna. (Bergoffen, Burke 2020) Beauvoir esitas oma 1949. aastal ilmunud kirjatöös idee, et naine on mehe jaoks vaid objekt ning ühiskonna reaalsusest ning pakutavatest võimalustest kõrvale tõugatud Teine, keda hinnatakse keha, selle omaduste ja funktsioonide järgi (Conboy jt 1997: 2). Peale selle seadis feminismi teoreetik kahtluse alla senise ettekujutuse sugudest ja nende rollidest, kui eristas bioloogilist (*sex*) ja sotsiaalset (*gender*) sugu. Simone de Beauvoir teadvustas uuenduslikult, et sotsiaalne sugu kujuneb aja jooksul, kui kirjutas: „Naiseks ei sünnita: naiseks saadakse.“ (Beauvoir 1953: 267) Seejuures kõnetas teoreetik ka väidet, nagu oleksid naised nõrgem sugupool. Beauvoir kutsus sellist mõtet ebausaldusväärseks, kuna selle ainuke põhjendus on patriarhaalse süsteemi juurdunud eelarvamused. (Bergoffen, Burke 2020)

Siiski on süsteemis aastate jooksul toimunud muutusi. Näiteks on Toril Moi (1991: 66) eristanud kolme olulist elementi: „Kõigepealt teen ma ettepaneku eristada feminismi kui poliitilist seisukohta, naissoolisust */femaleness/* kui bioloogilist seika ja naiselikkust */femininity/* kui kultuuri kaudu määratud omaduste hulka.“ Sellised muutused, mis võimaldavad teoreetikutel kriitiliselt ajas tagasi vaadata, on toimunud aga järk-järgult, mitte lineaarselt. Täpsemalt võib aastate jooksul toimunud arengud jagada kolmeks suuremaks laineks, kus iga järgmine täiendab ja parandab eelmist. Seejuures räägivad mõned kirjandusteoreetikud ka viimase kümnendi jooksul välja arenenud neljandast lainest. Seda arengut on tänapäeval soodustanud sotsiaalmeedia üha kasvav roll ühiskonnas, mille mõjul on

üha rohkem tähelepanu pööratud nii eri nahatooniga naistele kui ka LGBTQ+ kogukonnale. (Delao 2021)

Eri kogukondadega arvestamine näitab, kui oluline areng on toimunud Lääne ühiskondades, sest 19. sajandi lõpus sündinud feminismi **esimene laine** nõudis peamiselt valgetele naistele juriidilisi õigusi, sealhulgas valimis- ja laiemalt hääleõigusi (Delao 2021). Rasside ebavõrdne kohtlemine jätkus 20. sajandi teisel poolel levinud feminismi **teise laine** ajal, kus tähelepanu oli suunatud seksuaalsusele ja kehalisusele, naiste õigusele otsustada, mida ja kuidas oma kehaga teha. See tähendas ausalt rääkimist nii rasestumisest kui ka abordist, aga ühtlasi võimalust asuda võitlusesse kodu- ja seksuaalvägivalla vastu. Veel 20. sajandi lõpus võib rääkida feminismi **kolmanda laine** algusest, mille kujunemisele aitas kaasa globaliseerumine, naisideaalidest lahtiütlemine ning rahvuste, sotsiaalsete klasside ja inimeste seksuaalse sättumuste erinevustega arvestamine. (Viik 2015a) Levis uus analüütiline seisukoht – **interseksionaalsus**, mille esitas ja populariseeris aktivist Kimberlé Crenshaw sooviga kirjeldada, „kuidas rass, klass, sugu ja muud individuaalsed omadused üksteisega „ristuvad“ ja kattuvad¹.“ (Delao 2021) Interseksionaalsus on kui ristmik, kus eri rõhumise vormid, nagu seksism ja rassism jms, kohtuvad. See tähendab, et ühegi inimrühma ning nende loomuse diskrimineerimine ei toimu üksinda, vaid koosmõjus. (Viik 2015b)

Peale selle on terve rida feminismi teoreetilisi suundi, mis näitlikustavad eri vaateid nii naiste kui meeste positsioonidele ühiskonnas, aga väljendavad ka suhtumist kehasse ja kehalisusse. Siinkohal võib eristada kahte vastandlikku feminismiteooriat: **võrdsus- ja erinevusfeminism**. Võrdsusfeminism püüdleb selle poole, et kõigil sugupooltel on õigus võrdsele kohtlemisele igas eluvaldkonnas (Kivimaa, Põldsaar 2009: 802). See ei tähenda naiste ja meeste oskuste ja kehaliste võimete üksikasjalikku tõestamist ja võrdlemist, vaid samasuguste võimaluste, aga vajadusel ka piirangute kehtestamist kõigile osapooltele: „Võrdsusfeministid ei eita bioloogilisi erinevusi, vaid usuvad, et mehi ja naisi peab ennekoike käsitlema inimestena, kellel on riigi silmis samad õigused ja vabadused“ (Rohtmets 2020a). Samas on kehalisus ka üks põhilisi erinevusfeminismi huvipunkte. Teooria eesmärk ei ole naiste taandamine kõigest kehalisuse objektiks, vaid uurida keha üleüldiselt „kui maailma vahendajat ja kogemuste vormijat“. (Rohtmets 2020b) See lubab kajastada naiste eri kogemusi raseduse ja

¹ Autori tõlge, „...how race, class, gender, and other individual characteristics ‘intersect’ with one another and overlap“ (Delao 2021).

rasestumisega, aga ka vananemisega. Iga kogemus loob võimaluse mõtestada kehalisuse osakaalu maailmataju kujundamisel. (Samas)

1.1.1. Feminismi levikust Eestis

Kuna siinse bakalaureusetöö probleemipüstituses püütakse lõimida sotsiaalsed muutused kirjandusteadusliku käsitlusega, on oluline põgusalt vaadelda ja kirjeldada naisõiguste olukorda Eestis. Näiteks püsib Eesti soolise võrdõiguslikkuse poolest Euroopas vastavate uuringute põhjal nimekirja tagumises, ebaedukamas otsas (Ots 2020), olenemata kiiretest arengutest, mille raames võib näha Kaja Kallast peaministrina ja Kersti Kaljulaidi presidendina. Oma rolli mängib selles fakt, et endise sotsialistliku Nõukogude Liidu riigina, kus igasuguse feminismi – ka kirjandusteadusliku – teooria areng on olnud tavapärasest (näiteks USA-st) keerulisem (Funk 2004, viidatud Koobak 2015: 55 kaudu). See tähendab, et rääkides feminismi vormidest ja naisi rõhuvast süsteemist, tuleb mõned mõtted lahutada selles vallas rohkem arenenud riikide ideedest ja keskenduda Ida–Euroopa päritolust tingitud omapäradele (Koobak 2015: 56). Eestis 2000. aastal korraldatud võrdõiguslikkuse konverents näitas ühe postsotsialistliku riigi teadmatust, kui feminismi teooria tembeldati „meestevihkamiseks ja ühiskonna lammutamise ideoloogiaks“ (Kivimaa 2000: 41). See arvamus pole paraku ka veel kakskümmend aastat hiljem täielikult kadunud. Üks põhjus tollase vastumeelsuse taga oli Lääne autorite kogemusi ja eluseiku kirjeldavad raamatud ning lood, mis siinsetele naistele võõraks jäid. Samuti ei olnud postsotsialistlikus riigis naisõiguste eest seistes võõras hirm saada märgistatud ja marginaliseeritud. (Samas: 42–46)

Siiski võimaldas Eesti taasiseseisvumine paralleelselt suveräänse riigi ülesehitamisega hakata arendama naiste õigustele ja heaolule keskendunud ettevõtlikkust. Tekkis üha suurem soov jõuda nii oma majanduslikus kui ka väärtuste arengus Läänele järgi, mis mõjutas ka feminismi levikut. Eesti feminismi traditsiooni võib kirjeldada rahumeelsena, see on tänase päevani püsinud siiski pigem teoreetilisel ja kultuurilisel pinnal. Põhjus peitub selles, et siin puuduvad nii suured naisõiguste rikkumised, mis inimesi tänavale tooks: „...üheks põhjuseks, miks Eestis on feminism siiani pigem akadeemiline ja kultuuriline projekt olnud, on see, et meil ei ole olnud selliseid teravaid poliitilisi küsimusi, nagu näiteks Poolas on olnud abordiküsimus. See tähendab: „Meil ei ole olnud ühtegi niivõrd räiget asja, kus tunned, et naiste õigustest käiakse traktoriga üle.““ (Koobak 2015: 57–59) Peale sütitava probleemi on

vajalik korraldaja, kes suudab eri taustaga kogukondi liita ning ühise eesmärgi protestima tuua. Sellegipoolest on just viimastel aastatel feministid oma hääle leidnud ning seda teooriat inimestele tutvustanud, ka sotsiaalseid õigusi selgitanud ja nõudnud. (Samas: 58)

1.2. Feministlik kirjandusteadus

Naised on alati kirjutanud ja olnud osa kirjandusest. Maailma kõige vanem luuletaja on umbes 2300 eKr tegutsenud poetess Enheduanna, 14. sajandil aga teenis kirjanik Christine de Pizan oma luule- ja proosateoste eest juba nii palju honorari, et pidas selle rahaga üleval iseennast, kuid toetas ka oma perekonda (Jezierska 2018). Ajalooliselt on aga naisautorite võimalused olnud kirjutamiseks, kirjastamiseks ja seejärel oma kirjatöödega läbilöömiseks oluliselt väiksemad (Talalaev 2003: 66). Selleks, et saada kriitikutelt ja lugejaskonnalt erapooletut tagasisidet, on naiskirjanikud olnud sunnitud kasutama pseudonüüme, näiteks õed Brontë'd võtsid endale kättevarjuks nimed Currer, Ellis ja Acton. Avalik arutelu nende varjunimede üle tõendas omakorda tõsisemaid sugudega seotud hoiakuid: „Kui kriitikud eeldasid, et Currer Bell on mees, spekuleerisid nad harva tema kogemuste või kehaliste omaduste üle. Kui nad aga eeldasid, et Currer Bell on naine, kujutasid nad ette autobiograafilist identiteeti autori ja tema kangelannade vahel.”² (Marcus 2003: 213–216)

Üha muutuvad ühiskondlikud normid ja feministliku (kirjandus)teaduse esiletõus võimaldavad tänapäeval kirjandusajalugu ümber mõtestada. Oluline on tähendada, et feministlik kirjandusteadus ei soovi kogu süüd lükata meessoole, vaid ajalooliselt välja kujunenud patriarhaalsetest normidest koosnevale ühiskondlikule korrale ja süsteemile. Sotsiaalsed arengud lubavad märgata naistele ajalooliselt kehtinud piiratud võimalusi, kus põhirõhk pidi olema kodu, mehe ja laste eest hoolitsemisel. Samuti on tekkinud võimalus kritiseerida meessoost autorite loodud naiskaraktereid, sealjuures nende pidevat stereotüpiseerimist, näiteks saavad romaanides tihti sõna kas salakavalad ja nurjatud naised, keda mõningatel juhtudel nõiaks või mõneks muuks mütoloogiliseks tegelaseks tembeldatakse, või hoopis naiivsed ja üdini heasüdamlikud neiud (näiteks Thomas Hardy romaani „D'Urberville'ide Tessi” (1891) peategelane). Kuigi kirjandus(aja)loost võib leida värvikaid kangelannasid, kelle julgetele imepärasele tegemistele on kaasa elanud peaaegu

² Autori tõlge, „When critics assumed that Currer Bell was a man, they rarely speculated on his experiences or physicality. When they assumed that Currer Bell was a woman, however, they imagined an autobiographical identity between the author and her heroines...” (Marcus 2003: 216)

kogu maailm, olgu nendeks tegelasteks juba paljudele lapsepõlvest tuttavad Pipi Pikksukk ja röövlitütar Ronja või hoopis feministlik Jo March, siis tuleb rõhutada nende vähesust ning piiratust. (Talalaev 2003: 67–69) Paljud naiskarakterid on vaid ühekülgsed kõrvaltegelased proosateostes, mis kuuluvad suursugusesse kirjanduskaanonisse, mida on kujundanud suured meeskirjanikud, nagu A. H. Tammsaare, F. Dostojevski ning J. D. Salinger jt (Jezierska 2018). Seda, miks naiskirjanikel üldiselt kirjanduskaanonis kohta pole, on patriarhaalsed kriitikud sageli põhjendanud väitega, et meesautorite vaatenurgad ja seisukohad on olnud laiahaardelisemad ning universaalsemad (Tyson 2006: 84).

Olenemata feminismi poliitilisest olemusest ja ideoloogilisest taustast, on oluline feministlikku kirjanduskriitikat mitte võtta kui järjekordset metodoloogiliste võtete kogumit, vaid kui teooriat, mis seob ja lahkab nii sotsiaalseid, institutsionaalseid kui ka eraelulisi suhteid. Tegu on kirjanduse arengu tagasisidestamise ja suunamisega, mille uurimisvälja kuuluvad ka naissoost autorite raamatud. Vähem tähtis ei ole naisõiguslikus kirjandusteaduses eristada feministide retoorikat naisautorite tekstidest: kõik naiste kirjutatud teosed ja nende naispeategelased ei kuulu feminismi alla. (Moi 1991: 68–75) Selline ekslik arvamus tuleb tihti esile raamatute puhul, mille sisu koosneb mõnest naistele omasest läbielamisest või olukorrast, mille võib tegelikult kategoriseerida tavaliseks: „Õnnetuseks ei ole sünnituse või pahade päevade kogemus kõigile naistele ühine ega kaldu ta ka eriti suurt poliitilise vabanemise soovi sisendama“ (samas: 70). Kui suunata aga fookus üksikasjalikumalt Eesti kirjandusele ja kultuurile, võib tähendada, et just sünnitamise kirjeldamine on patriarhaadi mõjutuste tõttu olnud tabuteema (Viiksaar 2022), mis annab siiski selle käsitlemisele feministliku joone.

Nii feministlik kirjandusteadus kui ka -kriitika ei jäänud puutumata feminismiteooria põlvkondlikest muutustest, nn kolmest lainest. Kuigi laiemast arenguhüppest võib rääkida feminismi teise põlvkonna perioodil, on oluline tähendada, et muutused hakkasid aset leidma juba varasemalt. 19. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi alguseni ilmus palju teoseid, mis tõid välja, kuidas ühiskond piiras naistel oma võimekuse mõistmist, näitamist ja kasutamist. (Mambrol 2016) Üks näide sellisest feministlikust kirjandusest on Margaret Fulleri raamat „Naine 19. sajandil“ (*Woman in the Nineteenth Century*, 1845), mis nõudis nii poliitilist, omandiõiguslikku kui ka hariduslikku võrdsust. Fuller, tegutsedes Ameerikas ajakirjaniku ja kriitikuna, mõistis toona hukka arvamuse, et naiste ainus eneseteostus on kodu, laste ja mehe eest hoolitsemine. (Luebering 2013)

Teine laine märgistab kirjanduses veel enam piiride ületamist. Saadetuna patriarhaadi kriitikast, jõudsid naisõiguslaste üha suuremad nõudmised välja selleni, et feminism ja naised leidsid oma koha paljudes, senini vaid meeste valdkonnaks peetud aladel, nii ka ajakirjanduses, kirjastustes ning teadusaladel. Sel naisõiguste ajastul silma paistnud kirjanik ja aktivist Kate Millet asus kritiseerima naiste kujutamist meesautorite teostes. (Mambrol 2016) Teine feministlik kirjanik Betty Friedan võttis oma peateosega „Naiselikkuse müstika“ (1963) põhjalikumalt teemaks naiste elukäigu ja suhete, sealjuures ka hariduse ja karjääri eeldused. Friedan lükkas ümber arvamuse, et koduperenaiseks olemise kõrval on haridustee, karjääriambitsioon ning osalus poliitilises elus teisejärguline ja ebavajalik. (Churchill 2014) Selle asemel kirjeldas ta (valgete) naiste küsitlemise tulemusena soovi pääseda senisest rõhumisest ning leida vabadus enese teostamiseks (Rohtmets 2019).

Teise laine kirjandusse andis olulise panuse kirjanduskriitik Elaine Showalter, kes on kirjutanud mitmeid feministlikus kirjandusteaduses olulisi teoseid, nende hulgas 1979. aastal ilmunud tähendusrikas essee „Feministliku poeetika poole“. Seal mõtestas kirjanduskriitik naiste rolli olla ühiskonnas tähenduste looja, mitte üksnes passiivne tarbija ja jälgija. Sellest ideest kantuna toob Showalter kirjanduskriitikasse uue haru, milleks on **günokriitika**. (Mambrol 2016) Günokriitika uurimisvaldkonda kuulub vaid naisautorite looming, mida empiirilisel viisil kogutakse ja analüüsitakse. Selline tegevus võimaldab arendada kirjandusmudeleid, et need ei keskenduks üksnes meesautorite kirjanduse vormidele ja traditsioonidele. Seejuures on oluline märkida, et nii uurijad kui ka uuritavad kirjanikud ei pea ise feministid olema. Empiiriliste materjalide põhjal analüüsitakse naistekeskselt nii ajalugu ja keelekasutust kui ka temaatikat ja žanrjooni. (Showalter 1997: 216–217) Sellistele detailidele keskendumine eristab günokriitikat tavalisest feministlikust kriitikast (Mambrol 2016).

Kolmandat lainet feministlikus kirjandusteaduses iseloomustab akadeemiline vaatlusviis ning seos psühhoanalüüsi ja poststrukturealismiga teooriaga. Põhirõhk oli varasemast põhjalikumalt seksuaalsuse ja soolise esindatuse teemal. Peale selle kasvas naisautorite kirjanduse keelekasutuse ja kirjutamise tehnikate uurimine. (Mambrol 2016) Üha rohkem hakati tunnustama kirjanduse ja teiste populaarkultuuri nähtuste mõju feministlike ideede kujundamisele ja levitamisele (Mambrol 2017).

1.3. Feministlik keha ja kehalisuse teooria

Eesti Keele Instituudi Sõnaveeb (2022) kirjeldab keha kui „inimese või looma kogu organismi“, kehalisuse all peetakse sõnastiku kohaselt silmas aga „kehaga seotust, keha omamist, kehalist olekut“ (Sõnaveeb 2019). Kehalisus (*embodiment*, ka *lived body*) kui filosoof Maurice Merleau-Ponty loomingust pärinev mõiste on kantud ideest mõtestada igaüht üksikisikuna, sest just oma keha kaudu õpivad inimesed tundma maailma enda ümber ja sees. Nii on ihud pidevas kontaktis teiste inimestega, „teiste poolt vaadeldav ja puudutatud“. (Chrisler, Johnston-Robledo 2018: 3–9) Vastavalt olustikule, mis avastamise protsessi ümbritseb, võib indiviidi keha ja kehalisuse kogemus olla nii positiivne kui ka negatiivne (samas: 3).

Ajalooliselt on patriarhaalne ühiskond vaadelnud mehi nende mõttetöö põhjal, samas kui naised on iseloomustatud ja hinnatud kehaliste väärtuse pärast. Erinevusi sugupoolte kehalises kohtlemises on tõdenud ka feminismi teoreetik Elizabeth Grosz (1994: 14), kui ütles: „Naised on millegipärast *rohkem* bioloogilisemad, *rohkem* kehalisemad ja *rohkem* loomulikumad kui mehed.³“ Selle tõestuseks oli keha võimekus ja välimus varasematel aegadel tihti naistele määravaks abiellumisel ning sellega kaasneval materiaalse heaolu nautimisel. Nad olid objektid neid hindavate subjektide maailmas, nagu märkis feminismi klassik Simone de Beauvoir. Seetõttu asusid juba varased feministid selgitama kehalisuse juhuslikkust ja seoste puudumist kolme osise vahel, milleks on keha, vaimsed omadused ja ühiskonnas omistatud sotsiaalne roll. (Lennon 2019)

Simone de Beauvoir oli üks paljudest feministlikest kirjanikest, kes on tähelepanu pööranud sellistele ahistavatele eeldustele ja ühiskondlikult kujunenud kehaga seotud normidele, mis peegelduvad vastu nii erinevate autorite kirjatöodes kui ka ühiskonna läbilõigetest. Sellega tõestas Beauvoir taas oma ettenägelikkust, sest olukord, kus naised kujutatakse konkreetsetele ilustandarditele vastava keha ja kehalisusega, on endiselt päevakajaline ja paraku jätkuv. (Lennon 2019) Olukorda olla mõjutatud trendidest, millega kaasneb näiteks dieedi- ja ilukirurgia kultuur ning vananemise häbenemine, nimetab Kathleen Lennon (2019) „privilegeritud positsiooniks“, mis lubab olla sotsiaalselt aktsepteeritav ja ihaldusväärne. Teooria näitab, et normatiivseks kujunenud keha puudumine tekitab hirmu paista teiste kõrval silma teistsugusena, sageli just koledana (Garland-Thomson 1997, viidatud Lennon 2019

³ Autori tõlge, „Women are somehow *more* biological, *more* corporeal, and *more* natural than men“ (Grosz 1994: 14).

kaudu). Enese distsiplineerimine ühiskondliku ihaldatavuse saavutamiseks on põhirõhk filosoof **Michel Foucault**' loomingus (Lennon 2019).

Prantsuse filosoofi Michel Foucault teadlik eesmärk ei olnud vormida ja panustada kehalisuse teooriasse, kuid tema mõju on olnud selle mõttevoolu arengus märgatav ja ümberlükkamatu (Oksala 2011: 85). Samamoodi räägivad teoreetikud Foucault' tähendusest *queer*-teooria⁴ ning bioloogilise ja sotsiaalse soo eristamise arengus (samas: 95–96). Foucault teadvustas sotsiaalseid norme keha ja kehalise kogemuse kujundajana ning ihu rolli omakorda ajalooliste võimu(suhete) kujunemises. Peale selle kirjeldab Foucault oma raamatus „Valvata ja karistada: vangla sünd“ (1975), kuidas erinevad ilustandardid, kehalised harjutused, operatsioonid, dieedikavad ning söömistavad kujundanud ka inimkonna kehalisuse ajaloo. See lugu peegeldab inimese muutumist masinataoliseks elemendiks, sest ühiskondlik fookus on langenud kehade pidevale arendamisele, nende töövõime optimeerimisele. Nii lükkab Foucault oma ideedega ümber arvamuse kehast kui hinge vanglast ning esitleb hinge hoopis keha vanglana. (Samas: 85–89)

Sealjuures on uuringud tõestanud, et mehi, kes tunneksid rahulolematust oma keha suhtes ning püüdleksid erinevate protseduuridega ihaldusväärse poole, on vähem kui naisi. Uurimused on selliseid tulemusi põhjendanud sugudevaheliste erisuguste ilu- ja võrdlusmudelitega. Ent mõlema sugupoole puhul on oluline tähendada vanemate rolli laste kehapildi mõjutamisel, mille puhul võib rääkida otsest ning kaudsest mõjuavaldamisest. Esimene tähendab oma järglase kehakuju ja –kaalu avalikult kommenteerimist, teine peegeldub selles, kuidas vanemad ise oma ihuga käituvad ja lapsed seda kõrvalt märkavad. (Francis jt 2005, Cooley jt 2008, Rodgers jt 2009, viidatud Fernández-Cézar jt 2021 kaudu) Ühtlasi mõjutab lastevanemate pakutav lähedus ja mõistetavus peale füüsiliste arusaamade ka vaimse tervise kujunemist (Hitti jt 2020, viidatud Fernández-Cézar jt 2021 kaudu).

Välja kujunenud feministlik keha ja kehalisuse teooria vaatleb mitmel eri moel erisusi naiste keha kujutamisel ja mõtestamisel. See on radikaalne feminismiteooria, mis toob eriti täpselt välja erinevusi naiste ja meeste kehalisuse kujutamise vahel. Teoreetikute hinnangul on just idee naiste kehalisuse kogemusest kujunenud tulemusena protsessile, mille kujundajad on meessugu, sest nagu Beauvoir väidab, on naiste ja meeste sellisel kujul eristamine protsessi

⁴ “Lühidalt öeldes lõhub queer-teooria arusaama, et on olemas mingid normaalsed ja ebanormaalsed viisid, kuidas olla seksuaalne naine või mees (ning üldse jäädakse väljapoole raamidest naine ja mees)” (Viik 2015c).

tulemus, mitte inimeste kaasasündinud ja loomupärane omadus. See on tähendanud muu hulgas kehalise väärtuse, jõu ja võimekuse hindamist puhtalt reproduktiivsuse pinnalt, mille juures hinnatakse emade kehasid automaatselt positiivse ja eluterve kogemuste allikana. (Lennon 2019) Seejuures on lapsekandmise ja sünnitamise juures pikalt kõrvale jäetud negatiivsete emotsioonide ja kogemuste tunnistamine, mis on mõnel juhul jälje jätnud nii naise kehale kui ka vaimsele tervisele (Grimshaw 1986: 73, viidatud Lennon 2019 kaudu).

Sünnitamise kogemus ei ole ainuke valdkond, mille mõju naise füüsilisele ja vaimsele tervisele feministid, eesotsas radikaalsete feministidega uurivad. Aastate jooksul on kasvanud pidev võitlus (kodu)vägivalla vastu, teatavasti võimaldasid teise laine arengud seda teemat julgemini ja valjemini tõstatada. (Lennon 2019) Muu hulgas on see tähendanud vastu vaidlemist sellistele väidetele, mille kohaselt lähedase isiku rünnak on naisele vähem traumeeriv kui võõra korraldatud vägivald (MacKinnon 1997: 47). Radikaalne feminist Catherine A. MacKinnon (1997: 47) on kirjeldanud, et kui osa meessoost indiviide peavad suhtesisest kehalist väärkohtlemist vägivalla kergemaks variandiks, siis on tõestatud, et naistele on tihti hoopis raskem situatsioon, kus väärkohtlejaks on lähedane ja varasemalt usalduse pälvinud isik. Feminismi teoreetik lisab veel, et feministlikku analüüsi seisukohalt on raske eristada füüsilist vägivalda, nagu rusikaga näkku löömine, vägistamisest, kuna mõlemal juhul on tegu seksuaalse rünnakuga (samas: 49). Siiski kasvab ajaga vastuseis patriarhaarsele süsteemile, naised on vabad, et turvaliselt ja vastavalt oma soovidele avastada oma keha ja seksuaalsust. Aja möödudes on ka vabanetud kohustustest olla (abiellumiseni) vooruslik ja tagasihoidlik ning näha järglaste saamist nii seksuaalsuhete kui ka elu ainsa eesmärgina (Bartky 1997: 148).

2. Autorite ja valitud romaanide sisu tutvustus

See peatükk annab lühiülevaate käsitletavate romaanide autoritest ning peategelastest ja nende lugudest. Mõlemad kirjanikud on oma loominguga eest pälvinud palju autasusid ning panustanud eesti kirjanduselusse sellega, et on kuulunud erinevatesse kirjanduslikesse ühendustesse. Nende loodud karakterite avamine võimaldab ühtlasi juba kirjeldada ning analüüsida naiste rolli ja positsiooni, samuti kehtivaid patriarhaalseid norme romaani ühiskondades.

2.1. Helga Nõu

Helga Nõu (neiupõlvenimega Raukas) on 1934. aastal Tartus sündinud ning 1944 perega Rootsi emigreerunud kirjanik ja õpetaja (Nõu 2014: 1). Nõu kirjanikutee alguseks loetakse aastat 1956 (Õunapuu 2020), naise pühendumist pagulaseesti kirjanduse arendamise näitavad ühtlasi tema kuulumised erinevatesse ühendustesse. Nii on Helga Nõu olnud muu hulgas aastatel 1966–2000 välismaise Eesti Kirjanike Liidu liige, millest omakorda 23 aastat juhatuses, ning 1973–1996 Eesti Kirjanike Kooperatiivi liikmeskonnas. Oma viljaka ning nii laste, noorte kui ka täiskasvanute eri teemasid ja probleeme käsitleva kirjandusega on Nõud tasustatud presidendi V klassi Valgetähe teenetemärgiga. (Nõu 2014: 1–2) Värske saavutusena võib välja tuua Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali elutööpreemia, mille kirjanik 2020. aastal pälvis (Õunapuu 2020).

Helga Nõu elab koos abikaasa Enn Nõuga endiselt Rootsis, kuid oma raamatud kirjutab ta jätkuvalt vaid eesti keeles (Õunapuu 2020). Kuigi kirjanik on avaldanud palju lasteraamatuid ning kasutanud seejuures pealkirjades ja süžeedes märkimisväärselt loomade nimetusi („Tiiger, tiiger“, „Hundi silmas“, „Ood lastud rebasele“ jne), siis suures osas oma loomingus kasutab Nõu keelt ja sõnu hoopis selleks, et „juhtida tähelepanu kaasaja ühiskonna valupunktidele“ (Palm 2014). Helga Nõu kirjutamisstiili iseloomustab postmodernistlikus ning kirjanduskriitik Kärt Hellerma on kirjaniku loominguga sisu kirjeldanud tabavalt labürindina: „Helga Nõu raamatute tuumkujundiks sobib labürint küll, sest labürint on suletud, ohtlik keskkond, kus tuleb kõndida erksa ja avatud meelega ja olla väga tähelepanelik, et mitte ära eksida“ (Hellerma 2009).

2.1.1. „Hundi silmas“

Helga Nõu romaan „Hundi silmas“ kirjeldab Rootsis paguluses elava naise keerulist elu. Peategelane Tiina Valker oli kolmeaastane, kui ta 1944. aastal koos oma ema Veera ja isa Gustaviga sõja ja Nõukogude korra eest kodumaalt põgenes. Valkerite perekond oli üks paljude seast, kes ohutuma elu nimel väikese paadiga Läänemere ületasid, ent osa vähestest, kes selle reisi tegelikult üle elasid. Uues elukohas sõbrunes Tiina Soomest pärit rahutu poisi Heikkiga, kes teistest sõpradest kallim oli ning kõige huvitavamaid lugusid rääkis. Seetõttu on Heikki varajane õnnetu surm esimene äratuntav eluline kaotus ning tõsine läbielamine, mis jäi saatma Tiinat kogu tema ülejäänud elu. Peategelase teine traagiline ilmajäämine toimus mõni aasta hiljem, kui ta kohtus ühe teise poisiga, seekord rootslasest Rolandiga.

Roland, kellel oli „jõuline kael ja tume jonnakas karvakasv“ (Nõu 1999: 102), võlus koheselt nii Tiinat kui ka teisi tüdrukuid nende ümber. Kuigi esimene inimene, kelle vastu peategelane iha oli tundnud, oli Tiina kooliajast tüdruk bussist, keda Tiina kutsus endamisi Charlotte'iks, siis armumine Rolandisse oli kiirem ja näis lausa paratamatu. See pani noort naist loobuma kasvatuses, mille järgi pidi Eesti neiu ootama seksuaalvahekorraga kuni abiellumiseni, ning anduma täielikult oma armastatule. Paraku ei olnud tunded vastastikused ning Roland jättis teadmatuses endast maha nüüdseks raseda naise, kes oli kõige kiuste soovinud just selle mehega abielluda, et ülejäänud elu koos veeta. Häbi ning lootusetuse tunde ajendil kogus Tiina kokku raha, et ebaseaduslikult ning, nagu hiljem selgub, võltsgünekoloogi juures abort teha. Kuigi naine operatsioonist vaevu eluga pääses, suri selle käigus lisaks lootele osake Tiinast ning võimalus veel kunagi lapsi saada.

Läbielamistest hoolimata läks Tiina elu edasi, ta pidas karjääri raamatukoguhoidjana ning oli 14 aastat mugavusabielus Mats Sooäärega, kuni viimane ta teise naise pärast jättis. Sellest alates oli Tiina tõesti veel rohkem eksinud, ta varastas poest, kuigi tegelikult oli raha asjade ostmiseks olemas. Naisele tundus, et ta juhtus paaril korral nägema Rolandit, mis traumeeris teda taas sügavalt pikaks ajaks ning tõi esile kõik võikad ja kurvad mälestused. Siiski ei leidnud need kohtumised kunagi kinnitust. Järsk kergendus ja vabanemine toimus siis, kui Roland lumetormis oma perereisi ajal kaduma läks. Oma viimastel tundidel meenus ka mehele lühike suhe, mis tal kunagi ühe Eesti tüdrukuga oli olnud, ning järsku oli seesama naine hundina igalpool ta ümber. Vabanemisele aitas kaasa ka see, et Tiina näeb

raamatukokku tööle tulnud puudega 28-aastast Ulrika Luudet (rootsi keeles häädus nagu loode) oma tütre, selle lootena, kellele ta abordi tegi ning nimeks samuti Ulrika plaanis panna. Soov aborti teinud võltsgünekoloogile kätte maksta lõi naise mõtetes ettekujutusi tema mahalaskmisest. Selle asemel võttis Tiina Ulrika oma hoole alla ning jõudis koos temaga lõpuks üle mitmekümne aasta taas tagasi oma kodumaale, nüüdseks vabasse Eestisse.

Romaan „Hundi silmas“ tegevustik ei toimu lineaarselt, vaid peategelase mineviku läbielamised on loo vältel esitatud tagasivaadete ehk anapelsistena paralleelselt olevikus toimuvale. Peale Tiina saavad teoses põgusalt oma mõtteid avaldada ka teised tegelased, nende seas ema Veera ja isa Gustav, naabrinaine Gunborg Oscarsson ja tema vend Roland. Seega on romaanis kokku saanud mitu eri stiili: tagasi- ja edasivaated, tema- ja minavorm, aga muu hulgas dokumentaalset kirjet meenutav peatükk „Eksiil“ ning kõrvalpõiked erinevatel laevahuku teemadel. Püsib küsimus, kuidas jõudsid aastakümneid tagasi pagulasi kandvad väikesed paadid üle suure mere, aga suur ja moodne reisilaev rahuajal mitte. Seejuures ei ole tegelaste kõne konkreetselt piiritletud ning mõni vestlus langeb kohati absurdi piirile, pannes lugejat küsima, mis lõpuks tegelikkus on. (Hellerma 1999)

Selles romaanis on peategelane sunnitud alluma patriarhaalse ühiskonna korraldustele. Tiina on ümbritsetud pagulasühiskonnast, milles järgitakse eestlaslikke norme ning kritiseeritakse Rootsi ebavooruslikke noori. See tähendab ühte „normatiivset“ seksuaalset käitumist, kus vahekorraga peab ootama abieluni. Need, kes reegleid ei järgi ning naudingutele alluvad, on sunnitud automaatselt omaks võtma halva maine. Selleks, et enda ja oma vanemate reputatsiooni mitte rikkuda, otsustas Tiina kriminaalse abordi kasuks, kusjuures ebaseaduslikult tegutsev võltsgünekoloog vägistab kõik oma opereeritavad enne protseduuri. Nii sobib olukorrale hästi Kärt Hellerma (1999) pakutud võrdlus Helga Nõu teoste sisust kui labürindist, milles peategelane eksles ning millest igasugune väljapääs võimatu näis. Oluline koht romaani tegevustikus on ka huntidel, kuigi Nõu Tiina ei vasta otseselt August Kitzbergi Tiinale. Kitzbergi peategelane ei suuda metsas üksinda hakkama saada, Helga Nõu Tiina läheb romaani lõpus sihilikult Ulrikaga metsa elama ning saab seal väga hästi hakkama.

Labürint on Eestist Rootsi põgenenud inimeste jaoks kogu ühiskond ja olukord ka üldiselt. Siin kohtuvad Rootsi ja pagulusega seotud probleemid, küsimus naiste õigustest, seksuaalsusest ning hingeelust, samas ka üksindusest. Valkerite perekond on näide sellest, kuidas soov ka võõrsil Eesti vaimu üleval hoida, võib lõppeda tunde, nagu paguluses viibivad eestlased on poolikud: neist on järsku saanud peale libarootslaste ka libaeestlased

(Nõu 1999: 44). Romanis on õnnestunud edukalt kujutada eri rahvuste tundeid üksteise vastu, nii oli eestlaste jaoks Rootsi halb vastand Eesti headusele (samas: 46), samas kui eksisteeris rootslaseid, kes kartsid oma kodumaa ülevõtmist ning jälgisid hoolega kuritegevuse statistikat (samas: 122–123). Need numbrid, mida ühiskond jälgida ei suutnud, oli surnud või viljatuks jäänud naiste arv, kes kuni abordi legaliseerimiseni olid sunnitud pöörduma illegaalselt tegutsevate arstide poole (samas: 178).

2.2. Eeva Park

Eeva Park (neiupõlvenimega Hint) on 1950. aastal Aadu Hindi ja Minni Nurme perekonda sündinud kirjanik ja luuletaja, kes on kirjutanud ka (raadio)näidendeid. Park töötas mitmel erialal, muu hulgas arhivaarina ja laborandina, enne kui temast sai vabakutseline kirjanik. Tema esikkogu „Mõrkjas tuul“ ilmus 1983. aastal ning alates 1993 kuulub Park Eesti Kirjanike Liitu. Eeva Park on võitnud Friedebert Tuglase novelliauhinna novelliga „Juhuslik“ ning Eduard Vilde kirjandusauhinna oma 2003. aastal ilmunud romaaniga „Lõks lõpmatuses“. (Pilter i.a) Kirjaniku Eesti piire ületavat edu näitab „Lõksu“ tõlkimine nii rootsi, norra kui ka saksa keelde ning teosega teenitud nominatsiooni mainekale preemiale Leipzigi raamatumessil (Hellerma 2010). Parki tunnustati 2018. aastal Kultuurkapitali Kirjanduse sihtkapitali aastapreemiaga raamatu „Minu kuninglikud kaelkirjakud“ eest (Pilter i.a).

Eeva Pargi teoseid iseloomustab psühholoogiline pingestatus ja sotsiaalkriitilisus. Nii on kirjanik Kärt Hellerma (2010) Parki kui portreeterijat kirjeldanud järgnevalt: „Ta setitab välja pisimagi üksikasja kõige tavalisemas elulises stseenis, loob äratuntava, natuke ohtliku atmosfääri. Tal pole vaja allegooriaid ega hüperboole, tema aine on igapäevane elu oma tooruses ja täisverelisuses.“ Seejuures kirjeldab Johanna Ross (2018) kirjanik Eeva Parki aga kui postsotsialistliku riigi prefeministi, kes end ise feministiks ei tituleeri ning sihilikult sugudevahelisi probleemeid erinevusi ei tematiseeri.

2.2.1. „Lõks lõpmatuses“

Eeva Pargi romaan „Lõks lõpmatuses“ on keerdkäike täis lugu ühest noorest Ida-Euroopa naisest, kelle elu ning saatus päevapealt muutuvad. Peategelane Tiiu Sakkeus oli enne lõksu sattumist tavaline nooruk, kes vaidles vahest emaga, püüdis leida kohta oma maailmas

ning siis jälle viise, kuidas viimase surmaga leppida. Olukord oli seda raskem, et küsimusele, kas isa hukkimine oli pelgalt kurb õnnetus või oma algatusel väljapääsu otsimine, ei saanud ega teadnud enam keegi vastata. Ent elu läks edasi ja kuigi Tiiu viskas nalja ema nooruspõlvele Nõukogude ajal, siis sai tüdruk ise nautida vaba maailma hüvesid. Oma viimasel keskkoolisuvel suundus Tiiu koos parimate sõprade Heti ja Markoga Euroopareisile, pikemaks ajaks jäid noored peatuma Hispaaniasse, kus sõbranna tutvustas peategelasele universumi „lõkspinda“. Ometi osutus kohtumine tulevase poiss-sõbra ning reeturi Larsiga isa surmast ning seiklusterohkest välismaa avastamisest veel märkimisväärsemaks pöördepunktiks Tiiu elus.

Tiiu oli kena välimusega Larsist võlutud ning usaldas teda, olenemata tema julmast ja pilkavast iseloomust. Ettekäändega minna kaupleva postmarkidega kui ainsa varaga, mis Tiiule isast alles jäi, viib Lars naise Saksamaale. Lootuses jõuda reisilt tagasi varem, kui Heti maalilaagrist ja ema Rootsist, usaldab Tiiu kõik Larsi hoolde, ka oma dokumendid, et mees piiripunktides kõige vajalikuga ise tegeleda saaks. Sihtkohta jõudes võttis mees Tiiult ära peale isikutõendite ning isa margikogu ka tema senise elu, vabaduse, otsustusvõime ning kontrolli keha üle – Lars müüs naise Saksamaale prostituudiks. Nüüd oli noor naine sunnitud elama maailmas, kus tavareeglid enam ei kehtinud: „Kuid ikka veel ei uskunud ma, et olen jõudnud universumi „lõkspinnale“, kus rikutakse kõiki reegleid ning mille sees toimuvast pole mitte kellelgi mitte mingit teavet“ (Park 2004: 177).

Tiiu Sakkeuse edasine teekond kulgeb kättemaksust juhituduna. Kui tal õnnestub mõne aja möödudes inimkaubandusevõrgustikust põgeneda ning jõuda kõige takistuste kiuste dokumentideta Eestisse tagasi, hoiab Tiiu eemale oma emast ning Hetist. Raske teekonna läbinud naine võtab ühendust ainult Markoga, et viimane talle relva hangiks. Tiiu plaan Larsile kätte maksta ei muutu Tallinna tänavatel teiste elu hammasrataste vahele jäänud inimestega väarikuse ja inimlikkuse nimel võideldes ega ka Marko soojas ning puhtas embuses. Viha suurendab see, et Marko, kes Tiiu läbielamistest midagi ei tea ning oskab vaid eeldada, kus naine kogu selle aja oli, teavitab peategelast ning lugejaid Heti ja Larsi suhtest ja lapseootusest. Tiiu leiab Larsi, ta raiskab tema peale neli kuuli viiest, mis Marko koos relvaga andis. Viimase kuuli laseb Tiiu endale pähe.

Romaani „Lõks lõpmatuses“ on jagatud kaheks osaks, esimene kannab pealkirja „Vaikne mets“ ning teine „Professor Von Tothi rändtsirkus“. Seejuures ei toimu tegevus lineaarselt, vaid peategelane esitab minavormis minevikusündmusi paralleelselt oleviku juhtumistega.

Tiiu mõttemaailm ei kirjelda prostituudina veedetud aegu ning sündmusi, aga tema teekonda enne ja peale seda. Kuigi Tiiu jõuab peale ebainimlikke olusid tagasi koduriiki ning on käepuudutuse kaugusel oma emast, on läbielamised jätnud sügava jälje noore naise ellu. Tiiu on sattunud lõpmatuse lõksu, kust välja pääseda, unustada ja elu uuesti alustada näib võimatu. „Lõksu“ sisu võib seega kutsuda Tiiu lõpu alguseks.

Peategelane ei allu patriarhaalse ühiskonna korraldustele, kui võtab kontrolli oma keha, elu ja saatuse üle taas enda kätte ning see on eriti tajutav romaani lõpus, kui „see, kes talle püstolikuuli pähe kihutab, on vähemasti ta ise, mitte keegi teine“ (Hellerma 2010). Peale isiklike probleemidega tegelemise valutab Tiiu südant ka kliima ja selle halvaloomuliste muutuste pärast, mille tagajärjed näisid juba siis fataalsed, kui naine tunnistab, kuidas “see on kindlasti tõsi, et maailm hukkub kasvuhoone-efekti läbi juba meie eluajal“ (samas: 29). Üldiselt valitseb elukorraldus, kus liiguvad ringi mehed, kes omavad tutvusi igal pool, muu hulgas ka politseis (Park 2004: 172). Need mehed kiidavad pilkavalt naisi kõige lihtsamate tegude eest või ründavad nii neid kui ka lapsi õhtuhämaruses, sellal keegi teine ei näe või sekkuda ei taha (samas: 46, 171). Tegu on ühiskonnaga, kus CV-st ja inimeste kogemusest loevad rohkem tutvused ning rahaline seis (samas: 75). Seetõttu on raha paljude üleriiklike skandaalide sisuks, peale selle rabavad üldsust uudised pedofiiliast, kunsti nimel tapmisest ning maffia mõjuvõimu kasvust (samas: 80). Kuigi naistel on samuti võimalus oma karjääriga kaugele jõuda, on sellegi juures vajalik välja tuua edu tagamaad. Selle tõestus on Marko tüdrukusõber Signe, kellel oli edukas karjäär ning uhke kodu, kus tema elukaaslane ka Tiiule peavarju pakkus. Marko kirjeldas ise olukorda järgnevalt: „Muidugi, mingi Tallinna suurkaupmehe pärijaks osutunud vanatädi oli tal küll ka varrukast võtta, aga ikkagi – kogu see krempel siin kuulub tegelikult Signele“ (samas: 75). Eksisteerivad ilmingud sellest, kuidas mehed võtavad juhtiva rolli ärikõnelustes, unustades oma edevusega, et nad ei ole ise tegelikult omanikurollis (samas: 160).

2.3. Tabuteemade käsitlemise vorm

Romaanid „Hundi silmas“ ja „Lõks lõpmatuses“ käsitlevad seega omajagu äärmuslikke sündmusi, teisisõnu tabuteemasid. Kuigi Eeva Park ei tematiseeri tahtlikult võrdõiguslikkuse küsimust, siis erinevate ühiskondlike normide peegeldamises võib näha siiski nii tema kui ka Helga Nõu sihilikku või alateadlikku eesmärki senistele reeglitele vastu hakata ja mõningal

määril standardeid isegi ümber kirjutada. Seda tõestavad mõlemad autorid juba oma teemavalikuga, sest nagu selgitas selle uurimistöö teoreetiline osa, on näiteks emadusega seotud kogemuste ja tunnete kultuuriliselt, sealjuures ka kirjanduslikult vaba ning aus jagamine olnud patriarhaalse süsteemi tõttu pikalt tabuteemana välistatud või reaktsiooni hirmus äärmiselt kardetud. Romaanid hakkavad ühiskondlikele normidele vastu sellega, et annavad võimu tagasi Tiina ja Tiiu kätte. Täpselt nagu feminismi ja naisõiguste areng, ei toimu vabaduse tagasivõitmine naiste jaoks lineaarselt, vaid peale süsteemi löksu sattumist saavad mõlema romaani peategelased järk-järgult tagasi valiku oma elu ja surma üle ning tõestavad peale läbi elatud kannatusi, kui kaugel nad on olukorrast, kus naisi võiks nõrgemaks sugupooleks kutsuda.

Teisalt on tabuteemade, nagu abort ja inimkaubanduse graafilised kujutlused, kirjeldamise juures märkimisväärne mõlema romaani vormiline külg, kuna teoste sõnum ja selle vastuvõtmine on omavahelises otseses seoses valitud stiiliga (Kaus 2019). Nii „Hundi silmas“ kui ka „Lõks lõpmatuses“ puhul võib rääkida „tükeldatud stiilist“, mille lugeja saab lugude kulgedes ise tervikuks põimida (Hellerma 1999). Helga Nõu romaani puhul võib märgata mõnevõrra suuremat killustatust, kuna see on kirjutatud temavormis ning kuigi põhiline fokaliseering on Tiinal, siis annab autor peale peategelase võimaluse oma mõtteid avaldada ka eri kõrvaltegelastele, nagu Rolandile ja tema õele Gunborgile. Seetõttu on romaanis „Hundi silmas“ dialoogi osakaal informatsiooni edastamisel pigem minimaalne ning suuremat rolli omab hoopis kõiketeadev jutustaja, mistõttu on piir „autorikõne ja tegelaste kõne“ vahel mõnikord pigem segane (samas). See-eest on Eeva Park kasutanud oma romaanis minavormi ning muutnud mõttemaailma asemel otsekõne vahendiks, millega saab välja tuua erinevaid elulisi sündmusi ja fakte, mis peategelase teadmistest väljapoole jäävad. Siiski suudavad mõlema romaani vormilised lahendused edastada sõnumi sellest, kui habras on elu. Helga Nõu valitud stiil on seda märkimisväärsem, et romaani „Hundi silmas“ peategelase kannatusi ja erinevaid tabuteemasid on kirjeldatud paralleelselt laevahuku temaatikaga. Sellised tabude käsitlemise vormid annavad mõista, et peategelased ei suuda küll muuta üleüldisi kulunud norme ja ühiskondlikke positsioone, ent saavad vähemalt võimaluse nende eest põgusalt enda edasise elu ja saatuse nimel põgeneda.

3. Keha ja kehalisuse analüüs

3.1. Naiseks arenemise teekond

Filosoof Maurice Merleau-Ponty kirjeldus kehalisusest kui üksikisikule omasest kogemusest, mis kujundab nii inimese sisemist kui ka teda ümbritsevat maailmatunnetust, rakendub täiuslikult Tiiu Sakkeuse ja Tiina Valkeri keha tundmaõppimise ning selle kasutamise teekonnale. Naiste õnnetuseks ei olnud kummagi läbitud kehaline rännak positiivne, vaid võimalus olla pidevalt teiste hinnata ja puudutada jättis nii Tiiu kui Tiina nahale negatiivse jälje. Selle pitseri olemust kirjeldas tabavalt „Lõks lõpmatuses“ kangelanna ise:

„Paistab, et kõik, mis mu kehaga on juhtunud, on viimseni alles. Võib-olla ongi just nahk see, mis sunnib mind mäletama kinnisidumisvorpe, verenirede kuivavat jälge, löökidemustrit. Kõige vanemad kirjad olevat kirjutatud nahale ja minu oma on juba ääreni täis.“ (Park 2004: 11)

Olgu Tiiule osaks saanud süüteoks vägistamine või peksmine, on mõlemad feminismi teoreetiku Catherine A. MacKinnon sõnul üheselt mõistetavad seksuaalse väärkohtlemisena. Oluline on tähendada, et kuigi konkreetseid süütegusid ei saatnud korda varasemalt usaldatud isik(ud), muutis need kannatused sellegipoolest võimalikuks Tiiu endine poiss-sõber, kes sõidutas naise Saksamaale, pani tema mahla uinutava toimega silmatilku ning jättis ta üksinda maffiat meenutavate meeste seltskonda. Oma situatsiooni raskust ning seda, et Lars ta maha jätnud ja müünud oli, mõistab „Lõksu“ peategelane ise täielikult alles siis, kui kõik neli meest, kelle seltskonnas ta silmatilkade mõjumise hetkel oli olnud, üksteise järel noore naise vägistasi (Park 2004: 178).

Seejuures on mõlemas romaanis markeeritud juba nooruspõlvest pärit erisugused keha puudutavad juhtumid, mis on neidude hinge sügava jälje jätnud. Eeva Parki romaan „Lõks lõpmatuses“ kirjeldab peategelase tagasivaadete kaudu põgusalt eelmise sajandi lõpu koolinoorte suhteid, kus nii mõnigi noormees jaanipäeval või lõkkeõhtul liiga hoogu läks ning lõi enese teadmata sugupoolte erineva kohtlemise musternäidise. Kui Rene oli Heti jõuga vastu seinale lükanud ja ähvardanud ära tappa, mille tunnistuseks katsid viimase keha sinikad, jäi tüdruk poisi maha rahustamiseks temaga veel tundideks mõttetusi rääkima. Tiiu pidi aga tunnistama ebamugavust, kui Marko tema ümbert hoiatamata kinni võttis ja nii neiu oma

arenevast kehast järsku liiga teadlikuks muutis, sest „kasvamisest niigi pakitsevad tissid omandasid ta käe all peaaegu hiiglaslikud mõõtmed.“ (Park 2004: 10)

Kasvuvalud iseloomustasid ka Helga Nõu romaani „Hundi silmas“ peategelase füüsilist võõrastust. „Hundi silmas“ peategelase kehalist kogemust vormis hoopis pagulasena võõras keskkonnas üleskasvamine ning raskused leppimisega, et läbi hakkab saame lapsepõlv ja algab täiskasvanuiga. Nii mõjusid Tiinale traumeerivana näiteks kohustuslikud reedeseid saunapäevad, kus tüdrukud pidid lahti rõivastuma, et saunanaine kõik koolilapsed üksteise järel puhtaks saaks pesta (Nõu 1999: 86–87). Ent sellest pääsu ei olnud, põgeneda ei saanud ka muutuste eest, mis kehaga teismeeas üha rohkem toimuma hakkasid:

„Tiinal endal kasvasid tahtmatult rinnad, enne üks ja siis teine, olid paistetunud ja valusad. Ta isegi arvas, et on kasvaja ja et ta hakkab varsti surema. Miks oli nii raske täiskasvanuks saada? Kintsud, kõht ja puusad, kõik, mis varem olid olnud sihvakad ja peenikesed, paisusid suurteks ja tainasteks, nii et ta pidi oma keha häbenema.“ (Samas: 84)

Selline võõrandumise tunnetus püsis Tiina hinges veel kaua. Olukorrale ei aidanud kaasa see, et keha ning võimalused selle kasutamiseks oli Valkerite perekonnas teema, millest ei räägitud. Veelgi enam, tütarlaps ei suutnud isegi oma lapsepõlvest meenutada hetke, mil kumbki vanematest oleks teda kasvõi kordki emmanud või talle mõnel muul viisil lähedust üles näidanud. Oma areneva keha häbenemine ning teise inimese puudutuse harjumatus ning kaugus muutsid Tiina jaoks ebamugavaks seega ka igasugused kokkupuuted teiste inimestega, olgu selleks juhuslik riivamine või käepigistus.

„Kehad, teiste inimeste kehad. Hingeldavad, rasked, pealetükkivad kehad. Isegi paksude rõivaste all tekitasid nad temas võõrastuse. Keegi, kes patsutas teda õlale, keegi, kes seisis liiga lähedal või hoidis jumalagajätul ta kätt kinni... Kõige rohkem kartis suuri poisse, kes vahel vahetundide ajal, kui õpetaja ei näinud, tüdrukute tisse pigistasid.“ (Nõu 1999: 84–85)

Nii Helga Nõu kui ka Eeva Park on oma romaanis kirjeldanud ka seda, kuidas laste keha tunnetust ja kehaliste kogemuste olemust kujundavad suuresti vanema ja lapse ning omakorda lapsevanemate omavahelised suhted. Kuigi Tiina isa Gustav veendus selles, et seletab tütrele kõike kohalike inimeste ja kohaliku eluolu kohta, hariduse vajalikkusest ning eeldustest, mis ühele arukale noorele eestlasele kehtivad, jätsid vanemad vahele õpetussõnad keha muutuste ja kehaliste kogemuste kohta. Kuigi sellega lahutas isa uuenduslikult keha ja vaimsete omaduste seose ning nõudis väga sõnakalt hariduslikku võrdsust naistele ja meestele, mida

feministliku teooria kohaselt võib pidada tänuväärseks, siis vanemate õpetuse puudustest tulenevalt õppis Tiina liiga hilja tundma nii oma bioloogilist– kui ka end ümbritsevat vastassugu. See oli omapuhku aluseks kiirele armumisele, suurtele lootustele ning kergele usaldusele. (Nõu 1999: 97) Kui Tiina juhuslikult ühel päev koolist varem koju tulles oma vanemate seksuaalvahekorrale peale satub, siis otsustavad Veera ja Gustav olukorra selgitamise ja lahendamise asemel seda ignoreerida. Veel mitu päeva peale intsidenti valitseb peres hoopis vaikus, kuigi ema näoilme väljendab pisut süütunnet ning Tiina end pettumuses magama nutab. (Samas: 84)

Tiiu perekonda jõudis suhete teadvustamine teistsugusel kujul, kui selgus, et tüdruku isa oli ema petnud. Abielurikkumine tuli ilmsiks, kui isa sattus koos oma armukese Anuga autoõnnetusse, milles viimane ning tema kõhus olev beebi hukkusid. Kui ema sellest teada sai, viskas ta isa esimese kätte juhtuva esemega, mispeale mehel õnnetusest saadud haav taas veritsema hakkas. Sel hetkel olid vanemad nii põimunud oma maailma ja südamevalusse, et tütrest ja tema kannatustest vaadati täielikult mööda. (Park 2004: 27)

Tüdrukute pettumus oma vanemates jääb püsima kuni mõlema romaani lõpuni. Tiina ei tunnista kunagi oma vanematele üles kõiki kehaga seotud kannatusi, mis tal läbi elada on tulnud, samuti ei tee seda Tiiu. Kui „Hundi silmas“ kangelanna võimalus kestab aastakümneid, kogu selle aja, mil vanemad veel elus on, siis Tiiu puhul võib rääkida teadlikust otsusest kodumaale naastes mitte emaga ühendust võtta, vaid jääda kindlaks oma eesmärgile – maksta kätte kõigi oma kehaliste kannatuste eest, mis võõrandasid teda oma kehast ja eelnevast elust.

„Kui nüüd loobun, muutub kõik see, mis ma olen viimaste kuude jooksul teinud, mõttetuks ja siis võiksin ma sama hästi olla ära uputatud, auto alla aetud, üledoosist surnud või mis veelgi hullem, uuesti tagasi selles majas luku taga“ (Park 2004: 56).

Selleks hetkeks on Tiiu jaoks kauge mälestus naiivsest ja nooruslikust soovist olla lihtsalt märgatud ja hinnatud, mis teda kunagi muu hulgas kadedust tundma pani, kui Heti jagas meenutusi oma rünnakust ning sellele järgnenud vestlusest, ometi mõjus sellele järgnenud isiklik kogemus Markoga talle kummastavalt. Esimene inimene, kes naise peas lõpuks oodatud kaose tekitas, oli aastaid hiljem hoopis Lars, kellega ta ühel suvisel järelepeol tutvunud oli. Kuuldused mehe nimest, välimusest ja iseloomust, nagu see väliselt paistis, jõudsid Tiiuni enne, kui reaalne tutvumine Larsiga. (Park 2004: 30). Selline kuulsus, üleolev

käitumine ning tema punased huuled, mis näisid julmad, ent nagu oleks need huulepulgaga üle värvitud, oli kooslus, mis mõjus Tiiu jaoks nii kutsuva ja põnevana (samas: 166). Mehe huvitumine rahast ja teadmised selle teenimisest võisid tekitada lootuse materiaalselt kindlustatud tulevikust, mis keha ja kehalisuse teooria kohaselt oli pikka aega oluline asjaolu abiellumisel.

„Hundi silmas“ peategelase esimene kokkupuude kehalise tõmbega teise inimese vastu oli Tiiu näitest sootuks erinev, sest liikudes maabussiga kodu ja kooli vahel sai Tiina ihaldusobjektiks üks tüdruk, „Charlotte“. Samal ajal, kui buss kurve täis kruusateid läbides reisijaid eri suundades loopis, kohtus Tiina jalg tema kõrval istuva tütarlapse jäsemega. Tunne, mida tekitas nende kahe kehade üksteise vastu hõõrumine, oli nii võimas, et see oli mitu kuud põhjenduseks elevusele, mida Tiinas nii bussi minnes kui ka tüdrukule oma vabal ajal mõeldes tundis. Seda hetkeni, mil Charlotte'i üks hetk enam bussile ei tulnud ja bussifirma vana bussi uue vastu välja vahetas. Sellest sai esimene kord, kui Tiina tundis südamevalu ja kaost nii kehas kui hinges. (Nõu 1999: 88–95)

Alles peale seda kohtub Tiina Rolandiga, kes täidab mürgina korruga peategelase hinge kui keha, kuni kõik mõtted ja tulevikulootused üle võtab, et need siis enda jaoks nii märkamatult lõhkuda. Kui keegi ei teadnud Tiiut Larsi eest hoiatada, siis otsustas lootusetult armunud Tiina ignoreerida soovitusi, mida ümbritsevad inimesed jagasid (Nõu 1999: 103). Seega mõjub kahele eelnevale kogemusele vastandina aastaid hiljem alanud abielu Mats Sooäärega. Tiina ei leia mehe ja tema kehaga samasugust kontakti, nagu kunagi bussis Charlotte'i või hiljem Rolandiga, samuti on peategelane kaotanud usu elukestvasse armastusse. Ent eestlane pidi teise eestlasega abielluma, et paguluses paistaks välja tubli Eesti kasvatus ja vaim, ja vähemalt ei olnud vaikne, leplik Mats kõige halvem variant, kuigi tema erinevalt Tiinast armastust nii väga vajab. (Samas: 104–105, 113)

„Nad langevad voodile ja Tiina tunneb väsimust ja peavalu kui rasket raudvitsa ümber oma lauba. Kui hea oleks praegu magama jääda! Aga ei, Matsi käed kobavad juba ta rindu ja puusi. See kuulub asja juurde ja ta peab kaasa tegema. On ju nende pulmaöö.“ (Samas: 112)

Kui Marko Tiiule relva hangib, öömaja, pesemisvõimalust ning kõhutäit pakub, selgub, et tunded, millest mees nooruspõlves peategelasele ebaõnnestunult märku üritas anda, on ikka veel alles. Nii võiks Marko Tiiule olla kui Mats Tiinale, mees, kes palju näinud ja kannatanud naisele hingeliselt ja kehaliselt tasakaalustatud elu võimaldab. „Lõksu“ peategelane lubab

mehel olla isegi vastuseks küsimusele, kas ta suudab veel kellelgi oma keha puudutada ja armastada lasta, võimaldades seekord Markol oma rindu ja ülejäänud ihu nii katsuda, et see ei mõjunud selja tagant tuleva rünnakuna. (Park 2004: 91) Ent nagu Mats ei suutnud oma tasakaalukusega päästa Tiinat tema minevikuvarjude eest, ei piisanud Marko sõnadest ja tegudest, et päästa Tiiu hinge oma keha vanglast.

3.2. Nähtamatus ja nähtavus

Ilustandardid ja –trendid, mis peegelduvad ühiskonna käitumises ning mille tähendust on kirjeldanud eri filosoofid, sealjuures Simone de Beauvoir ning Michel Foucault, ilmnevad ka Helga Nõu „Hundi silmas“ ja Eeva Pargi „Lõks lõpmatuses“. Kuigi romaanide autorid on loonud peategelased, kes oma keha ja hingega eristuvad normatiivsest ning ei saa ega soovi konkreetsetele standarditele vastata, võib Tiiut ja Tiinat ümbritsevast olustikust leida siiski omajagu viiteid sellele, kuidas paista „privilegeeritud ühiskonnas“ teistele nähtamatu või nähtavana.

Selleks, et olla oma nooruspõlves sotsiaalselt aktsepteeritav ning nähtav võõras keskkonnas ka kellegi teise kui ainult pagulasena, otsustas Tiina oma keha arendada sellega, et jäljendas tütarlastegümnaasiumi kõige populaarsema tüdruku käitumist. See tähendas näiteks huulte torus hoidmist, et need suuremad paistaksid. Ent kui tüdruk võis oma kehahoiakute ning käitumismustritega kopeerida moodsaid Rootsi tüdrukuid, siis riided, millega ta oma kasvupaludest muserdatud keha kattis, olid kõike muud kui viimase moe järgi. Tiina oli väga teadlik sellest, et ta oli sunnitud kandma juba moest välja läinud teise ringi riideid või oma ema õmmeldud kleite ning peale selle peaaegu kogu aasta vältel mütsi, et vältida haigestumist. (Nõu 1999: 97) Selline olustiku kirjeldus on „Hundi silmas“ väga olulisel kohal, sest asub kohe peale kirjeldust sellest, kui tark ja andekas Tiina on. See tähendab, et hea tulemused õppetöös olid sel hetkel koolinoore jaoks väiksema tähtsusega, kui soov olla „normaalne“ ning teistele tütarlastele ihaldusväärne sõber, mille tingimuseks oli vastamine välimusega seotud normidele.

See-eest ei väljendanud romaani „Lõks lõpmatuses“ peategelane Tiiu kunagi hirmu selle ees, et ta teiste kõrval kole võiks paista. Oma välimusest ei hoolinud naine ka enam siis, kui oli läbinud aasta aega kestva kannatuste kadalipu. Siiski on selge, et Tiiu soovis samamoodi sotsiaalselt aktsepteeritav ja nähtav olla. Ilu asemel valdas teda hirm maha magada mõni suur

pidu, kus võiks uusi ja huvitavaid inimesi kohata, et selle asemel õhtu emaga teleka ees veeta. Oma sooviga igale poole kiirustada ja jõuda ilmutas Tiiu märke probleemsest dieedikultuurist. Tihti avastas naine alles sel hetkel, kui keha ise valulike kõhukrampidega näljatundest märku andis, et kogu päevane söök oli koosnenud vaid tükikesest pitsast ja viiest tassist kohvist. (Park 2004: 18–19)

Kui teismeeas soovis Tiina vastata normidele, mis teda ümbritsevas keskkonnas valitsesid, siis see soov kadus koos kaotatud lootega. Oma halli välimuse ja tumehalli karakullkraega talvepalituga soovib „Hundi silmas“ peategelane sihilikult jääda märkamatuks ja nähtamatuks. Tähelepanukeskpunktis olemist saab Tiina hilisema elu jooksul kogeda oma pulmas, kui mõned külalised arutlevad pruudi näo ja keha üle, mõtlevad, kas nii kahvatu naine on ikka endiselt süütu või on oma keha juba kellelegi varem lubanud. Siiski on Tiina leppinud sellega, et ta ei kuulu nende inimeste sekka, keda ühiskond kategoriseerib normaalseks. Seda ühe naise sobitamatus ja nähtamatus tunnet on romaanis võrreldud kodutusega. (Nõu 1999: 23–25, 109)

„Ta on ebamääraselt ajatu, nagu seda saab olla ainult isik, kes ei kuulu päriselt ühtegi ühiskonda ega ühtegi aega. Sama ajatus (kodutus?) kehtib ka tumehalli talvepalitu kohta, mis on soliidne, hea kvaliteediga, kallist riidest ja karakullkraega, aga mitte enam uus.“ (Samas: 25)

Hulkuriks võib end pidada ka Tiiu, kes on peale prostituudina veedetud aega sunnitud elama ühes Tallinna mereäärses hurtsikus, kus teisedki kodutud peavad võitlust väheseigi luksuse ja kuuluvustunde pärast. Ent enne Tallinnasse jõudmist mõistab naine, et üritamata kuidagi viimase moe järgi riietuda, on see tal siiski õnnestunud.

„Blondiks värvitud juuksed ripnesid elutu koonlana üle mu näo, mul oli seljas Nadja vana kampsun, mille pikad varrukad varjasid ka mu lõmastatud vasakut kätt, jalas ikka veel punased tikk-kontsaga kingad, aga noortesumma keskel ringi vaadates sain ma aru, et mu välimus tabas enam-vähem hetkemoe tuuma“ (Park 2004: 128).

Hurtsikus veedetud korralikult söömata ja pesemata nädalad teevad aga oma töö. See muudab Tiiu Tallinna tänavatel täielikult märkamatuks, seda ka oma ema jaoks, keda ta ühel päeval ohtlikult lähedalt ostlemas jälgib. Kui Tiiu lõpuks Markoga kohtub, on naine tema jaoks kui tulnukas, mis paneb meest niivõrd kohkuma, et ta ei suuda vana sõbraga isegi ühel tänavapoolel kõndida. Sellega tõendab Marko keha ja kehalisuse teooria seisukohta, et

ilustandarditele vastava ihaldusväärse välimise puudumine tekitab inimestes võõrastust. Korteris, mis tegelikult kuulub mehe elukaaslasele, laseb Marko Tiiul ehtida end Signe riiete ja meigiga. Seda kõike eesmärgil, et sõbranna oleks taas optimeeritud ja normaalselt funktsioneeriv masinataoline element, kes peale vana välimuse taastamist ehk ka endist moodi käituma hakkab. Ainult et Tiiu ise ei suutnud ega soovinud pöörduda tagasi vana elu ja keha juurde. (Park 2004: 55, 63)

„Maani ulatuv peegel oli arust uduhall, aga ma ei puhastanud seda. Ma ei oleks suutnudki end sellisena, peaaegu äratuntavana näha, sest parem juba prügimäekoll kui see kõhn alasti udukogu.“ (Samas: 64)

Peale selle esitab „Lõks lõpmatuses“ sisu hulga tõestusi sellest, kuidas aastad ning patriarhaalne ühiskond on naise keha ja kehalisust optimeerinud, loonud trendid, millele vastumine loob hirmu teistsuguse ja koledana silma paista. Nii kirjeldab Tiiu seda, kuidas normatiivseks on saanud kõigi kehakarvade eemaldamine, kuigi loomu poolest katab inimese keha rohkem karvu kui ahvi oma. Samamoodi peegeldab Tiiu seda, kui palju võivad arenenud meigitooted inimese nägu ja enesetunnet muuta, sest isegi tema jääb peale oma näo Signe meigitarvetega katmist uskuma, et on tõesti taas kaunis. (Park 2004: 83, 88) Puhta keha ja riiete ning sobiva meigiga on Tiiu ühtäkki ka ümbritsevate indiviidide jaoks jälle normaalne ja õige inimene. Prükkari rollist välja tulemust märkab naine toidupoes, kus unustab oma muutunud välimuse ja arvab, et turvamees ja kassapidaja teda nii pingsalt jälgivad, sest kardavad, et Tiiu on läinud sinna plaaniga midagi varastada. Ent Tiiul on seljas tavalised riided ja nägu katab meik, temast ei vaadatud enam läbi või üle. „Lõksu“ peategelane ei olnud enam nähtamatu või nähtav valedel põhjusel, kassapidaja jälgis tema ilu hoopis võrdluses enda omaga. (Samas: 110)

Sealjuures oli „Hundi silmas“ Tiina ise üks neid inimesi, kes automaatselt end ümbritsevate inimeste välimust märkas ja tõenäoliselt end teistega sarnaselt kassiiriga kohati võrdlema oleks jäänud. Nimelt on romaan peategelase Tiina kaudu tabavalt kirjeldanud ühe 53-aastase naise komplekse vananemise ees.

„Ta vihkab oma tühja jooksnud elu, vihkab kliimakteeriumi ja higistamist, vihkab oma tarbetut vananevat keha, mis muutus kõlbmatuks juba noorusaastatel“ (Nõu 1999: 193).

Samas on „Hundi silmas“ esindatud ka võitlus vananemise vastu Tiina ülemuse, Ia Bolinderi näol. Naine on kasutanud moodsa kirurgia ja tehnika abi, et oma näonahk kunstlikult siledaks

ja seega nooruslikuks tõmmata. Privilegeeritud positsiooni abil saavutatud ihu mõjub Tiina jaoks hoopis „plastmassist maskina“, mida tahaks eest kiskuda (Nõu 1999: 196). Samamoodi väljendub teistsuguse välimuse võõristus, kui peategelasel esineb raskusi Ulrika vaimse ja füüsilise puude, tavapärasest erineva kehaga leppimisega. See on Ia Bolinder, kes kritiseerib Tiina suhtumist teistsuguse välimusega inimesse:

„Kas on kellegi enda määrata, missugusena ta sünnib? Sellise natsliku ideoloogia järgi peaksime kõik väiksemad ja nõrgemad inividid prügimäele viskama või ahjus ära põletama. Kus on su inimsus, Tiina Valker?“ (Samas: 170)

Ent Helga Nõu ongi Eeva Pargist rohkem kujutanud inimeste sõltuvust ilustandarditest. Oma arvamuse avaldamiseks annab autor sõna ka Rolandile, kes häbenemata kritiseerib oma naise vananenud keha ning kiidab noore armukese kehalisust, Ylva ihuliikmeid, mis ei olnud lödvad ja väljaveninud nagu Cecilial. Seega erinesid abikaasade arvamused üksteisest täielikult. Kui Cecilia hindas kehalistest mõnudest rohkem just hingelist rahulolu, siis Roland otsis taga naudinguid ning vabadust tundest, nagu mehed on naistele koduloomad ja orjad.

„Elu on lühike ja keegi ei täna teda, kui ta selle elamata jätab. Mis ta omaenda kehaga peale hakkab, et selle rahulolu suurendada, ei ole kellegi teise asi, niisamuti kui ei ole kellegi asi kontrollida, kuidas ta käimlas oma põit või soolikat tühjendab.“ (Nõu 1999: 143–144)

Ent ka Rolandit piinasid muremõtted vananemisest ja kehalise võimekuse vähenemisest, mida väljendas juba üha rohkem esinev impotentsus. Mees üritas seda probleemi ravida ning end taas nähtavaks teha endale üha nooremaid armukesi otsides. (Samas: 144–145) Nii ei ole ühiskondlikest keha ja kehalisuse normidest ja soovist neid täita hoitud keegi, see on ka pinnuks hundi silmas ning hoiab lõpmatust lõksus.

3.3. Lapseootus

Keha ja kehalisuse teooria järgi on seega patriarhaalsele süsteemile omase sugude eristamise üks tagajärg see, et ajalooliselt on naisi hinnatud nende reproduktiivsuse põhjal. Sellistes ühiskondades peetakse sünnitamist automaatselt positiivseks ja elujaatavaks kogemuseks, mistõttu tuli pikalt sellega seotud negatiivseid tundeid varjata. Lapseootus ja emalikud tunded on teema, mida käsitlevad ka Helga Nõu ja Eeva Park oma romaanides. Tiina Valkeri kogemus lapseootusega on otsesem ja valulikum kui Tiiu Sakkeusel. Helga Nõu on oma

raamatu sisu kommenteerides väitnud, et „Hundi silmas“ peategelase abordijärgsed kannatused ja süümepiinad ei väljenda isiklikku abordivastasust või hoopis selle meelsust, vaid usku naiste bioloogilisse tungi lapsi saada (Raamatukoi i.a). Teisalt tõestab „Lõks lõpmatuses“ peakangelanna eelneva väite küsitavust, kuna tema soov mitte järglasi saada ei muutunud ka peale erinevaid kokkupuuteid lastega.

Tiiu otsust lapsi mitte saada ei mõjutanud aasta aega kestnud kehaline väärkohtlemine, selle valiku oli naine langetanud juba ammu. „Lõksu“ peategelane ei osanud lastega suhestuda, mistõttu oli mõte lapsehoidjatööst nooruses tema jaoks väga eemaletõukav. Tiiule olid põngerjad sama palju inimesed kui täiskasvanud ning see tähendas, et armastus nende vastu ei saanud olla iseenesestmõistetav.

„Kas sa tead, et isegi Tove Jansson on öelnud, et ega iga inimest ei pea veel sellepärast armastama, et ta on alla kümne aasta vana“ (Park 2004: 68).

Ometi tekkis Tiiul põgus side Ljotšiku, vanemateta ja koduta tüdrukuga, kes teiste lastega samas mereäärses piirkonnas puidust hurtsikutes varju otsis. Tiiu tunnetas tüdruku vaimset ja füüsilist haprust ning tundis nii Ljotšikule kui ka tema sõpradele raske saatuse pärast kaasa. Kui nende elupaigaks olnud hüljatud majad mere ääres maha põletatakse, aitab Tiiu lastel leida öömaja ja loodetavasti parema tuleviku. (Park 2004: 36–37, 102) Ent bioloogilistest emalikest tunnetest rohkem paistis sel hetkel siiski rohkem välja inimlikkus.

Seevastu oli Tiina kogemus keha ja lapseootusega hoopis teine. Paguluses ning Eesti vaimus kasvatamine tähendas seda, et lastesigitamises nähti võimalust tasuda võlga kodumaa ees. Naine pidi last kandma ning mees ootas poega, et see saaks pärijana perekonnanime edasi kanda. Mõte sellest, et naine last ei soovinud, näis võõras ning moodsaks võis pidada hoopis perenimede edasikandmist.

„Oma ainsale tütrele püüdis ta aga eestimeelse ja igati kõige parema kasvatuse anda, lootes talle pikapeale ka hea ja tõsise eesti mehe leida. Moodsa aja kommete järgi võisid pealegi naised abielludes oma sünninime perekonnanimena säilitada ja oma lastele edasi kanda.“ (Nõu 1999: 18)

Nii nägi Tiina aborti ainsa lahendusena abieluvälisele rasestumisele. Kuna 1965. aastal oli aborti teel lapse kaotamine lubatud ainult juhul, kui ema elu oli ohus, siis pidi romaani „Hundi silmas“ peategelane linnast sõbranna küllastamise ettekäändega lahkuma ja tegema seda salaja günekoloogi juures, kes „loote veristas ja teda ennast peaaegu tappis“, sest nagu

pärast selgus, tegelikult ei olnud tegu päris arstiga. (Nõu 1999: 178) Tiina jooksis äärepealt peale operatsiooni verest tühjaks, ent meenutas siiski pärast hingelist valu kehalistest kannatustest hullemaks. Pulmapäeval Matsiga loob Nõu võrdluse Tiina ja Maarja vahel, kuna mõlema naise lapse isa oli nähtamatu ning juba Jeesuse sünni ajal ei tahtnud ühiskond leppida mõttega kaheldavast isast ja üksikemast. (Samas: 101–106) Erinevalt Tiiust oli Tiina kokkupuuted lastega peale seda juhitud emalikust instinktist, sooviga aidata kingapaelu siduda või käsi külmas soojendada. Sellisest käitumisest juhitudna mõlkus naisel isegi mõtteis plaan minna tööle lasteaiakasvatajaks. (Samas: 131)

3.4. Keha mütoloogia ja –doonorlus

Viimase keha ja kehalisuse analüüsi alapunktina on oluline käsitleda mütologiseerimist ning selle doonorlust, millest võib ja peab rääkima, kui analüüsida Helga Nõu „Hundi silmas“ ning Eeva Pargi „Lõks lõpmatuses“. Naise ja tema keha mütologiseerimine tuleb selgemini välja Tiina kannatuste puhul, samas kehadoonorlus omab olulist kohta Tiiu loos. See ei tähenda aga, et ei leidu ka vastupidiseid ilminguid.

„Lõks lõpmatuses“ võib mitmel korral märgata naiste nõiaks tembeldamist, nagu on teinud ka paljud kirjanduskaanonisse kuuluvad meeskirjanikud. Tiiu vanemate lahutusega päädinud lahkeli ei olnud perekonna esimene, ema ja isa vahelised suhted olid juba ammu halvad. Kuna ema üks silm oli pruun ja teine rohekashall, oli isa mõni aeg enne intsidenti ema eri silmavärvide pärast nõiaaks sõimanud ning peale selle ähvardavalt õigustanud nõiamooride tuleriidal põletamise vajadust (Park 2004: 34). Sellest võrdlusest võtab hiljem eeskujuna ka Tiiu ise, kes peale enda Marko vannis puhtakspesemist tõdeb, et oli „veeproovi uppumata läbi teinud“ (samas: 65).

Tiina mütologiseerimisele vihjab tugevalt juba romaani pealkiri „Hundi silmas“, samas viitab sarnasustele naise hall välimus, helkivad silmad ning Rolandi viimased hetked, mil ta naist hundina esmalt enda ümber ja siis juba end ründamas näeb. Peale selle on Tiina ise pidevalt ümbritsetud võsavillemitega, nii tundub talle näiteks, et üks susi kannab Heikki peale tema õnnetut kukkumist oma pessa, täpselt nagu Rudyard Kiplingu „Mowglis“. Sealjuures kutsub ka Gunborg „Hundi silmas“ peategelast hundiks, kes laste ja meheta üksinda päevi mööda saadab. (Nõu 1999: 54, 124) Ent Tiina libahundiks pidamist võib mõista autoripoolse positiivse taotlusena, et märgistada naiste vabadust olla ja oma tahte järgi tegutseda.

„Sündmustik laval on aga põhjamaiselt karge ja sootuks erinev: naistele ei saa vabadust anda, sest siis moonduvad nad libahuntideks ja hakkavad karja murdma“ (samas: 11).

Samas ei ole Tiina ainuke naine romaanis, kellel on otsene seos hundiga. Rolandi armukese nimi on Ylva, mis tähendab rootsi keeles emast hunti (Nõu 1999: 145). Nii tunneb mees end ümbritsetuna emahuntidest, kes kõik tema kehast tükki tahavad, kuid küsimus, kas Tiinal õnnestus lõpuks Roland täielikult nahka pista, jääb õhku ja igale lugejale endale otsustada.

Kehadoonorlus ei väljendu aga kummaski romaanis taksidermiana, vaid võib rääkida inimkeha eksponaadiks muutmisest ning seejärel esitlemisest. Helga Nõu on kehadoonorlust esitanud Tiina kahtlusena, et Ulrika võib olla loode, kelle ta oma kehast eemaldada lasi. Lootusetuses küsib naine, kas on võimalik, et tema sündimata lapse keha teadusele annetati ja selle abil üles kasvatati.

„Kas visati ta lihtsalt ära või müüdi äkki maha seadusevastase uurimise otstarbeks? Kuskil on ta lugenud artiklit teadlastest, kes eetikavastaselt katsetavad abordi teel kõrvaldatud inimloodetega. Olevat võimalik viljastatud munarakke (kas ka terveid looteid?) katseklaasis edasi kasvatada ja neist kunstlikke inimesi teha.“ (Nõu 1999: 178–179)

Eeva Park esitab kehadoonorlust ning eksponaadiks muutmist sootuks teisiti. Nimelt satub Tiiu inimkaubandusevõrgustikust põgenedes ühele maailma kuulsamale näitusele, kus on eksponeeritud nülitud inimeste kehad, kusjuures ideeautor oli ise üks osa väljapanekust. Igauks võis enda keha näitusele pakkuda, kõik kehad olid surnud loomulikul teel ning siis läbinud töötlemisprotsessi ehk plastinatsiooni, mille eesmärk on luua täiuslik inimene. Eksponaate kujutatud tegemas igapäevaseid tegevusi, nii mängis üks nülitud keha korvpalli ja teine sõitis jalgrattaga. (Park 2004: 128–130) Oma koht oli ka lootel, mis muudab omamoodi tänuväärseks, et selle kogemuse läbis Eeva Pargi loodud Tiiu, mitte Helga Nõu romaani peategelane Tiina.

„Kuid sealt põgenesin ma kiiresti kaugemale ja leidsin end vastamisi raseda naisega, kelle kõhuõõs oli avatud, nii et nahk langes sellelt alla kui lahtilõigatud põlletasku. Loootele ta kõhuõõnes olid nad naha selga jätnud.“ (Samas: 131)

Selge on, et Tiiu ja Tiina ei olnud üliinimesed, vaid sisemiste kannatustega naised, kelle kehalised kogemused vormisid nendele uue elu ja saatuse. Mõlemal juhul tegid muutused võimalikuks varasemalt armastatud mehed, kes omakasueesmärgil naisi ära kasutasid ja siis mugavuse nimel kõrvale heitsid. Nii kujunes nende üksikjuhtumite keha kogemus sarnaselt

üldisele kehalisuse ajaloole: mitte loomupäraselt, vaid tulemusena meessoos algatud protsessile.

Kokkuvõte

Selle bakalaureusetöö eesmärk oli võrdlevalt uurida keha ja kehalise kujutamist Helga Nõu „Hundi silmas“ kui ka Eeva Pargi „Lõks lõpmatuses“ ning täiendavalt naiskarakterite positsiooni kujutamist (patriarhaalses) ühiskonnas. Valitud romaanides kujundavad Tiina ja Tiiu ihu tunnetuse ja kogemuse neid ümbritsev keskkond, muutuvad tavad ning mehed, keda naised usaldada ja armastada tahtsid, kuid kes tegelikult peategelased vaimselt ja füüsiliselt murdsid. Kui mõlemad peategelased kannatuste küüsisist pealtnäha pääsevad, jäävad saadud hingelised ja kehalised traumad igavesti nendega ning muudavad võimatuks oma keha endiselt vaatamise. Selleks, et kätte maksta oma elu ja saatuse rikkumise eest, võtavad Tiina ja Tiiu ohjad enda kätte ning nõuavad võetud õigused kriminaalselt tagasi enda kätte. Selline Helga Nõu ja Tiina Pargi loodud naistegelaste teekondade analüüsimine võimaldas täita tööle seatud eesmärgid ning leida vastused esitatud uurimisküsimustele.

Bakalaureusetöö esimene peatükk keskendus teoreetiliste lähtekohtade avamisele, eesmärgiga vaadelda feminismi levikut maailmas ning postsotsialistlikus Eestis, seejuures oli oluline välja tuua paralleelsed kirjandusteaduse ja keha teooria arengud. Postsotsialistliku konteksti uurimine oli selle töö puhul iseäranis tähtis, sest mõlema peategelase vanemad olid elanud Eestimaal, kus kirjanduse, kultuuri ja kõige muu levikut mõjutas paiknemine Ida-Euroopas, Pargi romaani puhul täpsemalt Nõukogude Liidus. Eesti paiknemine Ida-Euroopas säilis ka idablokki lagunemise järel, mis kujundas sajandivahetusel riigi arengut Läänest erinevas tempos. See kõik võimaldas märkida arenemise kulgu ka feministlikus kirjandusteaduses ning keha ja kehalisuse teoorias. Mõlema alateema puhul oli märkimisväärne roll aja kulgemisel ning sõnaõiguse nõudmisel, et selgitada sotsiaalse rolli, keha ja vaimsete omaduste juhuslikkust. Samas on eksisteerinud kord ja üha uued trendid loonud selgelt eristatava keha ja kehalisuse ajaloo.

Bakalaureusetöö teine peatükk pakkus lugejatele lühikokkuvõtte autorite elust, karjäärast ja auhinnaväärilistest saavutustest. Peale selle on seal esitatud nii „Hundi silmas“ kui ka „Lõks lõpmatuses“ põgus sisututvustus, et tutvustada analüüsi tarbeks peategelasi, nende lähedasi ning läbielamisi. Sealjuures on välja toodud märkused ühiskonnas valitsevast patriarhaalsest korrast, naiste ja meeste positsioonidest, tavadest ja muredest. Kuigi Eeva Park end tahtlikult feministiks ei tituleeri, oli tema raamatust võimalik välja lugeda ühiskonnakriitilisust.

Romaanis „Lõks lõpmatuses“ mõjutas haridusest ja teadmistest rohkem töölesaamise võimalusi tutvused ning keegi ei teadnud, et Larsi edu taga on endise tüdruksõbra prostituudiks müümine, aga kõik rääkisid sellest, kuidas Signe saavutas rikkuse ja kordaminekud tänu sugulasest suurkaupmehe pärandusele. See-eest kirjeldas Helga Nõu kritiseerivalt patriarhaalset ühiskonda, kus naistele omistati roll jälgida ette seatud norme, mille hulka kuulus „normatiivne“ seksuaalne käitumine ning naudingutele mitte allumine. Selle tõttu, et riigis veel 1965. aastal abort keelatud oli, pidid paljud naised abi otsima kriminaalsetest kliinikutest, kus günekolooge teesklevad mehed kasutasid abituid naisi seksuaalselt ära.

Nii oli kogu esimese peatüki teoreetiline teave ning teise osa kirjeldused aluseks valitud romaanide analüüsimisel. Kolmas peatükk esitles viimaks keha ja kehalisuse kujutamise analüüsi, alapeatükid keskendusid täpsemalt lapsest naiseks arenemise teekonnale, nähtamatusele ja nähtavusele, lapseootusele ja emalikkusele ning lõpetuseks kehadoonorlusele ja –mütologiseerimisele. Sellega sai täiendava vastuse esimene uurimisküsimuse ning täieliku lahenduse teine probleemiasetus. Mõlemad autorid on oma peategelaste keha ja kehalisuse teekonda ilmestanud tõdemusega sellest, kui märkimisväärne roll inimese kehapildi kujutamises on oma nooruspõlves läbitud ebameeldivad kogemused ning vanemate mõjutused. Elu hilisemate tragöödiate valguses kaotavad Tiina ja Tiiu soovi olla ühiskonnas nähtavad ning ihaldatud, nad harjuvad emotsionaalselt nähtamatuse rolliga. Kui Tiiu on tegelane, kes väljendab soovi oma kehas lapsi mitte kanda, siis Tiinat kummitab kogu tema ülejäänud elu otsus aborti teha ja protseduuri tagajärjel tekkinud võimetus järglasi mitte saada. Sealjuures on ka analüüsitud erinevatel viisidel kehadoonorlust ning ilminguid naistegelaste mütologiseerimisest, olgu selleks libahundi-Tiina või Tiiu nõiasilmadega ema.

Nii Helga Nõu romaan „Hundi silmas“ kui ka Eeva Pargi romaan „Lõks lõpmatuses“ on suurepärased näited sellest, kuidas feministliku kehalisuse teooriat saab rakendada erinevate teoste ning nende peategelaste analüüsis. Nõu ja Park tõestavad oma kirjeldustega seda rolli, mida mängivad kehad maailmataju kujunemisel ning eri kogemustega toimetulekul. Seetõttu oleks minu ettepanek kehalisust edasi uurida, täpsemalt oleks huvitav täiendav ja põhjalikum uurimus sellest, kuidas on lastevanemate mõju laste kehapildi kujundamisele kajastatud mõnes teises kirjandusteoses. Teisalt tuleb märkida, et kuna tegu on väga andekate ja viljakate kirjanikega, näen samuti arenguperspektiivi loomade sümbolistika uurimises Helga Nõu loomingus.

Allikad

- Bartky, Sandra Lee** 1997. Foucault, Femininity, and Patriarchal Power. *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*. New York, NY: Columbia University Press, 129–154.
- Beauvoir, Simone de** 1953. *Teine sugupool*. New York: Knopf.
- Bergoffen, Debra, Megan Burke** 2020. Simone de Beauvoir. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/beauvoir/#SecoSexWomaOthe> (20.01.2022).
- Chrisler, J. C, I. Johnston-Robledo** 2018. *Woman's embodied self: an introduction*. *Woman's Embodied Self: Feminist Perspectives on Identity and Image*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Churchill, Lindsey Blake** 2014. The Feminine Mystique. *Britannica*, 21.08.
- Conboy, Katie, Nadia Medina, Sarah Stanbury** 1997. *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*. New York, NY: Columbia University Press.
- Delao, Margie** 2021. A Brief Look at the Four Waves of Feminism. *The Humanist*, 04.03.
- Fernández-Cézar, Raquel, Dunia Garrido, Yolanda Sevilla-Vera, Natalia Solano-Pinto** 2021. Can Parental Body Dissatisfaction Predict That of Children? A Study on Body Dissatisfaction, Body Mass Index, and Desire to Diet in Children Aged 9–11 and Their Families. *Frontiers in Psychology*, 18.03.
- Grosz, Elizabeth** 1994. *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. London: Routledge.
- Hellerma, Kärt** 1999. Hundi kättemaks naise (vaimu) silmas. *Sirp*, 07.05, nr 18, 6.
- Hellerma, Kärt** 2009. Helga Nõu üksinduse labürindis: otse ja mõistu. *Sirp*, 30.10.
- Hellerma, Kärt** 2010. Vaateid Eeva Pargi proosasse. *Sirp*, 25.11.
- Jezierska, Isabel Mari** 2018. Oma hääl. *Sirp*, 09.11.
- Kaus, Jan** 2019. Ühiskonna stiilirikkusest. *Sirp*, 15.11.
- Kivimaa, Katrin** 2000. Teise tootmine-Ida-Euroopa ja feminism. *Ariadne Lõng*, 1/2, 41–49.

Kivimaa, Katrin, Raili Põldsaar 2009. Feministlik teooria. *20. sajandi mõttevoolud*. Toim. Epp Annus. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Koobak, Redi 2015. Millest me räägime, kui me räägime feminismist Eestis? *Ariadne Lõng*, XV aastakäik 1/2, 49–69.

Lennon, Kathleen 2019. Feminist Perspectives on the Body. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/feminist-body/> (31.01.2022).

Luebering, J. E. 2013. Margaret Fuller. *Britannica*, 17.05.

Mackinnon, Cathrine A. 1997. Rape: On Coercion and Consent. *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*. Toim. Katie Conboy jt. New York: Columbia University Press, 42–58.

Mambrol, Nasrullah 2016. Feminism: An Essay. *Literary Theory and Criticism*, 27.04.

Mambrol, Nasrullah 2017. Third Wave Feminism. *Literary Theory and Criticism*, 29.10.

Marcus, Sharon 2003. The Profession of the Author: Abstraction, Advertising, and Jane Eyre. *The Brontes*. Toim. Patricia Ingham. London: Longman, 206–219.

Moi, Toril 1991. Feministlik kirjanduskriitika. *Vikerkaar*, nr 7, lk 68–78.

Nõu, Enn 2013. Helga Nõu biograafia. Uppsalas: [s.n.].

Nõu, Helga 1999. *Hundi silmas*. Tartu: Ilmamaa.

Oksala, Johanna 2011. Freedom and bodies. *Michel Foucault: Key Concepts*. Toim. Dianna Taylor. Durham: Acumen, 85–97.

Ots, Mait 2020. Eesti on soolise võrdsuse näitajatelt Euroopa tagumises pooles. *ERR*, 08.03.

Palm, Jaanika 2014. Helga Nõu 80. *Eesti Lastekirjanduse keskus*, <https://elk.ee/lastekirjandus/artiklid-ettekanded/helga-nou-80/> (01.04.2022)

Park, Eeva 2004. *Lõks lõpmatuses*. Tallinn: Tänapäev.

Pilter, Lauri i.a. Eeva Park. *Estonian Writers' Online Dictionary*, <https://sisu.ut.ee/ewod/p/eevapark> (01.04.2022).

Raamatukoi i.a. Hundi silmas, <https://www.raamatukoi.ee/hundi-silmas> (19.04.2022).

Rohtmets, Elise 2019. Koduperenaised, karjäär ja seksuaalne vabadus. Postfeminismi mitu nägu. *Feministeerium*, 28.11.

Rohtmets, Elise 2020a. Võrdsusfeminism – mõjukas, kuid enda privileege ignoreeriv. *Feministeerium*, 26.02.

Rohtmets, Elise 2020b. Erinevusfeminism – üks vanemaid feminismisuundi, mis taas päevakajaline. *Feministeerium*, 30.11.

Ross, Johanna 2018. Eeva Park. Sensuous and social. *Estonian Literary Magazine*, <http://elm.estinst.ee/featured-writers/eeva-parksensuous-and-social/> (01.04.2022).

Showalter, Elaine 1997. Elaine Showalter: Towards a Feminist Poetics. *Twentieth-Century Literary Theory*. Toim. K. M. Newton. London: Bloomsbury Publishing PLC, 216–220.

Sõnaveeb 2019. Kehalisus. *Eesti Keele Instituut*, 13.09.

Sõnaveeb 2022. Keha. *Eesti Keele Instituut*, 26.01.

Talalaev, Helen 2003. Minu teekond koos kirjandusega feminismi. *Tilliga ja tillita: retsepte Eesti feministidelt*. Toim. Liina Järviste, Kadi Mänd, Barbi Pilvre, Mari-Liis Sepper. Tallinn: Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus, 66–72.

Tyson, Lois 2006. *Critical theory today: A User-Friendly Guide*. New York: Routledge.

Viik, Kadi 2015a. Sõnastik: feminism. *Feministeerium*, 10.02.

Viik, Kadi 2015b. Sõnastik: interseksionaalsus. *Feministeerium*, 26.05.

Viik, Kadi 2015c. Sõnastik: queer. *Feministeerium*, 10.03.

Viiksaar, Hele-Mai 2022. Mida emad meile rääkinud ei ole. *Müürileht*, 21.03.

Õunapuu, Janet 2020. Kirjanduse sihtkapitali elutööpreemia pälvis Helga Nõu. *ERR*, 31.01.

Summary. Portrayal of body and embodiment in Helga Nõu's *In the Eye of a Wolf* and Eeva Park's *A Trap in Infinity*

The aim of this bachelor's thesis is to offer an analysis of the depiction of normative gendered embodiment in two contemporary novels by Estonian female authors – Helga Nõu's *In the Eye of a Wolf* (1999) and Eeva Park's *A Trap in Infinity* (2003). The theoretical starting point of the thesis is feminist theory where conceptualizations of the body play a significant role. The thesis provides an overview of the development of feminism and women's rights in culture and literature and demonstrates how these processes have affected the meaning of femininity, body and embodiment. The choice of topic is primarily based on the desire to study the works of Estonian female authors while applying the feminist research method. Many feminist theorists point out that women are often valued on the basis of body and subjected to gendered embodied practices that limit their choices and possibilities in life and are often of oppressive nature. Thus, this work offers a fresh combination of two Estonian novels and a comparison of their perspectives, linking social change and literary studies.

The thesis starts with theoretical viewpoints, such as the evolution of feminism in the world and in Estonia as a post-socialist country. It is then followed by a description of feminist literary studies and a thorough overview of the treatment of the body and embodiment in feminist theory. The following chapter examines the literary career of Helga Nõu and Eeva Park, and offers a brief summary of the novels and the patriarchal norms that can be noticed in the books as a reader. The first two parts of the Bachelor's thesis are important in order to prove an analysis of body and embodiment in Helga Nõu's *In the Eye of a Wolf* and Eeva Park's *A Trap in Infinity*.

The novels chosen for this thesis are notable and important because of their raw approach on women's lives, who are seeking the meaning of dignity and humanity in a complicated world. In both books, there is considerable emphasis on the fact how the bodies and the embodiment of the main characters are portrayed. The authors describe the suffering that ranges from physical growth pains during the protagonists' teenage years to abortion or human trafficking in later life. In light of those tragedies, Nõu's Tiina and Park's Tiiu lose their desire to be visible and desired in society, they get used to being emotionally and physically invisible. While Body theory describes the influence of men and parents on a woman's embodiment journey, the experiences of Tiiu and Tiina have been similarly influenced by the people

around them: more precisely, their parents and the men the main characters fell in love with. Due to the suffering they have experienced, neither of the main characters is able to return to a normal life, which creates a mythological comparison between Tiina as a wolf and Tiiu as a witch who has passed the ordeal by water.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Iris Peterson

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Keha ja kehalisuse kujutamine Helga Nõu „Hundi silmas” ja Eeva Pargi „Lõks lõpmatuses””, mille juhendaja on Leena Kurvet-Käosaar, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Iris Peterson

30.05.2022